

Strah od jezika u ovladavanju inojezičnim hrvatskim

Zubak, Vedrana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:808682>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-01**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, 30. studenog 2017.

STRAH OD JEZIKA U OVLADAVANJU INOJEZIČNIM HRVATSKIM

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentorica:
Dr. sc. Ana Čavar, poslijedoktorandica

Studentica:
Vedrana Zubak

SADRŽAJ

Sažetak.....	4
Abstract.....	5
Uvod.....	6
1. Individualni čimbenici u učenju inog jezika.....	8
1.1. Afektivni čimbenici.....	8
2. Strah od inog jezika.....	11
2.1. Strah od jezika – uzrok ili posljedica lošeg uspjeha?.....	13
2.1.1. Povezanost straha od jezika s uspjehom u učenju.....	14
2.2. Tobiasov model.....	16
2.3. Manifestacije straha od jezika.....	17
2.4. Izvori straha od jezika.....	17
2.4.1. Strah od komunikacije.....	18
2.4.1.1. (Ne)spremnost na komunikaciju.....	21
2.4.2. Strah od ocjenjivanja.....	22
2.4.3. Strah od negativne društvene evaluacije.....	23
3. Strah od jezika i jezične djelatnosti.....	24
3.1. Strah od govorenja na inom jeziku.....	24
3.2. Strah od slušanja na inom jeziku.....	26
4. Istraživanje straha od inojezičnog hrvatskog.....	29
4.1. Cilj istraživanja.....	29
4.1.1. Problemi i hipoteze.....	30
4.2. Metodologija.....	31
4.2.1. Mjerni instrumenti i postupak.....	31
4.2.2. Ispitanici.....	32
4.3. Rezultati.....	34
4.3.1. Kontinuirane varijable istraživanja.....	34
4.4. Rezultati prema problemima i hipotezama.....	38
4.4.1. Povezanost razine straha od jezika i stupnja učenja jezika.....	38
4.4.2. Razlika u strahu od govorenja i strahu od slušanja na hrvatskom jeziku...38	
4.4.3. Razlika u strahu od hrvatskog jezika ovisno o spolu ispitanika.....	39
4.4.4. Povezanost samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom i straha od jezika.....	39

4.4.5. Razlika u strahu od jezika ovisno o tome jesu li polaznici Croaticuma pripadnici slavenske ili neslavenske skupine jezika.....	40
5. Rasprava.....	42
6. Ograničenja i preporuke.....	48
7. Zaključak	49
8. Literatura	50
9. Prilozi	55
9.1. Upitnik na hrvatskom jeziku.....	55
9.2. Upitnik na engleskom jeziku.....	57

Sažetak

Strah od jezika u ovladavanju inojezičnim hrvatskim

U radu se govori o fenomenu straha od jezika kod govornika hrvatskog kao inog. Uloga afektivnih čimbenika u nastavi sagledat će se u kontekstu komunikacijski usmjerene nastave koja je danas prevladavajući pristup u poučavanju inih jezika. Strah od jezika jedan je od afektivnih čimbenika koji uvelike utječe na ovladavanje inim jezikom, stoga se u teorijskom dijelu rada proučava fenomen straha od inog jezika, njegovi uzroci, manifestacije, povezanost s uspjehom u učenju te se poseban naglasak stavlja na strah od komunikacije koji uključuje strah od govorenja i strah od slušanja na inom jeziku.

Istraživački dio rada bavi se strahom od jezika kod govornika hrvatskog kao inog. Istraživanje je provedeno u sklopu Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani u ljetnom semestru akademske godine 2016/2017. Sudjelovalo je ukupno 53 ispitanika koji su tada pohađali Jezične vježbe 1, 3, 5 i 6. Korišten je prilagođeni upitnik nastao na temelju postojećih upitnika. Cilj istraživanja bio je utvrditi postojanje straha od jezika te straha od govorenja i slušanja kod govornika hrvatskog kao inog te utvrditi povezanost s varijablama spola, stupnja učenja jezika, samoprocjene jezičnih vještina i pripadnosti jezičnoj skupini. Rezultati su pokazali postojanje negativne korelacije između stupnja jezičnih vježbi i straha od slušanja. Utvrđena je povezanost samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom sa strahom od jezika, strahom od govorenja te strahom od slušanja. Također je utvrđena povezanost stupnja straha od hrvatskog jezika s pripadnosti jezičnoj skupini.

Ključne riječi: strah od jezika, strah od slušanja, strah od govorenja, strah od hrvatskog jezika, inojezični hrvatski

Abstract

Language anxiety at speakers of Croatian as second and foreign language

This paper deals with the phenomenon of language anxiety with speakers of Croatian as a second and foreign language. The role of affective factors in language acquisition will be observed in the context of prevalent communication approach. Language anxiety is an affective factor that significantly affects language acquisition, so the theoretical part of the paper explores causes and manifestations of language anxiety and its connection to success in learning. It emphasizes the importance of communication anxiety which involves speaking anxiety and listening anxiety in foreign language.

The research part of the paper deals with language anxiety at speakers of Croatian as second and foreign language. The research was conducted at Croaticum – Center for Croatian as second and foreign in the summer semester of the academic year 2016/2017. 53 respondents, who attended Language Exercises 1, 3, 5 and 6, participated in the study. An adapted questionnaire was created based on the existing questionnaires. The aim of the research was to establish the existence of language anxiety, speaking anxiety and listening anxiety of Croatian as second and foreign, well as to determine the correlation with gender variable, the level of language acquisition, self-assessment of language skills and (un)related languages. The results show the existence of negative correlations between the degree of language acquisition and listening anxiety. The connection between self-assessment of Croatian language skills with language anxiety, speaking anxiety and listening anxiety was established, as well as the correlation between the degree of Croatian language anxiety and related languages.

Key words: language anxiety, listening anxiety, speaking anxiety, language anxiety of Croatian, Croatian as a second and foreign language

Uvod

Rastući interkulturalni odnosi među pojedincima stvaraju potrebu komuniciranja na jeziku koji pojedincu nije materinski¹. Brojni su razlozi učenja inih² jezika, a mogu biti poslovne i privatne naravi. Općepoznato je da ovladavanje inim jezikom predstavlja svojevrsan izazov korisnicima³ inih jezika, a djelovanje individualnih čimbenika te njihova međusobna povezanost pritom imaju značajnu ulogu. Jedan od čimbenika koji pripada afektivnoj domeni individualnih karakteristika, a koji u posljednje vrijeme privlači pozornost brojnih glotodidaktičara⁴, upravo je strah od inog jezika. Strah se općenito definira kao „neugodna emocija, stanje uznemirenosti i zabrinutosti kao fiziološki odgovor na naslućujući ili prepoznati izvor opasnosti“ (Anić 2007: 539). Premda je strah od jezika zaseban fenomen koji je svojstven isključivo kontekstu učenja jezika, kod osoba sklonih strahu od jezika javlja se neugodna emocija, uznemirenost te zabrinutost tijekom ovladavanja inim jezikom. U suvremenoj nastavi inih jezika koja podrazumijeva komunikacijski pristup, ne iznenađuje pojava straha zbog naglašene aktivne upotrebe jezika.

U radu se govori o fenomenu straha od jezika u ovladavanju inojezičnim hrvatskim. Rad se prvenstveno oslanja na dosadašnji rad autorice Jelene Mihaljević Djigunović koja se u Hrvatskoj najviše bavi problematikom straha od jezika. Zbog sve većeg interesa za učenje hrvatskog jezika javlja se potreba za istraživanjima svih individualnih čimbenika koji utječu na taj proces. Strah od jezika nezaobilazna je pojava u svim jezicima, pa tako i u hrvatskom. U odnosu na velike jezike, hrvatski se ubraja u skupinu takozvanih malih jezika (Jelaska i Kusin 2005), stoga su skupine korisnika koje ga uče u Hrvatskoj uglavnom vrlo heterogene. Ako tomu pridodamo bogatstvo i kompleksnost hrvatskog jezika te individualne značajke korisnika, opravdana je potreba istraživanja straha od inojezičnog hrvatskog.

Kako bi se dobio cjelovit uvid u fenomen straha od inog jezika, u teorijskom dijelu rada najprije će biti pojašnjena uloga afektivnih čimbenika u ovladavanju inim jezikom, upotreba različite terminologije te izvori i manifestacije straha od jezika. Također će se

¹ Materinski jezik definira se kao prvi jezik koji čovjek u svom životu usvaja kao dijete (Jelaska 2005: 24).

² Termin *ini* uključuje sve jezike koji se usvajaju nakon prvog usvojenog jezika (prema Medved Kranović 2010). U istraživačkom dijelu rada teško je napraviti distinkciju između drugog, stranog ili pak nasljednog jezika, stoga će se koristiti nadređeni termin *ini*, odnosno *inojezični* koji se preporučuje u istraživanjima u kontekstu hrvatskog kao stranog i drugog. (ibid). Isti termin će se koristiti u teorijskom dijelu rada gdje god je to moguće.

³ U radu će se koristiti termin *korisnik*. Taj termin uključuje sve osobe koje se služe inim jezikom, bez obzira na dob. U hrvatskom jeziku *učenik* uglavnom asocira na dijete ili adolescenta, stoga Medved Krajnović preporučuje upotrebu termina *korisnik* koji je dobno neutralan (usp. Medved Krajnović 2010).

⁴ Glotodidaktičari su osobe koje se bave proučavanjem i istraživanjem nastave inih jezika (usp. Mihaljević Djigunović 2013).

pokušati rasvijetliti povezanost straha od jezika s uspjehom u učenju. S obzirom na spomenuti komunikacijski pristup u nastavi jezika, posebna pozornost usmjerit će se na strah od komunikacije, odnosno strah od govorenja te strah od slušanja na inom jeziku. Nakon toga, uslijedit će istraživački dio rada koji donosi istraživanje straha od jezika u ovladavanju inojezičnim hrvatskim kod polaznika Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik. Provedeno istraživanje korelacijske je prirode, a dobiveni rezultati promatrat će se u odnosu na postojeća istraživanja iz ovog područja.

1. Individualni čimbenici u učenju inog jezika

Proces ovladavanja inim jezikom iznimno je složen te na njega utječu različiti čimbenici. Stern (1986) te čimbenike dijeli na kognitivne i afektivne, a oni zajedno pripadaju području individualnih čimbenika koji utječu na stupanj ovladanosti inim jezikom (prema Pavičić Takač i Varga 2011). Dörnyei (2005) govori o individualnim razlikama koje definira kao karakteristike ili osobine koje razlikuju pojedince jedne od drugih te kao ključne navodi ličnost, motivaciju i jezičnu nadarenost. Ističe važnost varijabli dobi i spola te dodatnih čimbenika poput straha od jezika, vjerovanja učenika, samopouzdanja i drugih (prema Karlak 2014). Unatoč različitim podjelama individualnih razlika, istraživači naglašavaju njihov snažan utjecaj na ovladavanje inim jezikom (Brown 2007; Dörnyei 2005; Lightbown i Spada 2006, sve prema Baghaei 2013). Primjerice, Gardner (1985, 1988) navodi najvažnije kognitivne čimbenike koji pokrivaju područje intelektualnih sposobnosti u učenju, a uključuju inteligenciju pojedinca, jezičnu sposobnost te strategije učenja (prema Mihaljević Djigunović 2006). Važno je napomenuti da su kognitivni čimbenici neovisni jedni o drugima, dakle, nije nužno da je vrlo inteligentna osoba ujedno nadarena za jezike te da posjeduje visoku jezičnu sposobnost (Mihaljević Djigunović 2006).

1.1. Afektivni čimbenici

„Afektivnim se varijablama smatraju one relevantne emocionalne karakteristike učenika koje određuju njegovu reakciju na situaciju učenja drugog jezika“ (Mihaljević Djigunović 1998: 12). Postoje različite podjele afektivnih čimbenika, a jedna je od njih podjela prema Mihaljević Djigunović (1998) koja u afektivne čimbenike uključuje stavove, atribucije, motivaciju, pojam o sebi te strah od jezika.

Prvi afektivni čimbenik koji je važna sastavnica cjelokupnog ljudskog djelovanja je **stav**. Mihaljević Djigunović navodi općeprihvaćenu definiciju „stava kao stečenog i relativno trajnog odnosa prema ljudima i predmetima s kojima čovjek dolazi u dodir“ (Mihaljević Djigunović 1998: 21). Stavovi predstavljaju temelj na kojemu se formira motivacija za učenje te se mijenjaju prema situaciji u sociokulturnoj zajednici u kojoj korisnik živi (Mihaljević Djigunović, 1998). Budući da stavovi mogu biti pozitivni i negativni, moguće je da će korisnik razviti negativan stav u vezi s učenjem inog jezika. Negativan stav može biti jedan od uzroka nedostatka motivacije za učenje jezika, dok pozitivan stav prema učenju inog jezika uvelike može utjecati na postignuća (ibid), stoga je važno od samog početka učenja njegovati pozitivan stav.

Drugi važan afektivni čimbenik koji Mihaljević Djigunović (1998) navodi jest **motivacija**. „Motivacija se najčešće definira kao stanje u kojem smo iznutra pobuđeni nekim potrebama, porivima, željama ili motivima na određeno ponašanje usmjereno prema postizanju nekog cilja“ (Petz 1992, prema Karlak 2014: 19). U ovladavanju inim jezikom, motivacija predstavlja jedinstven i vrlo složen koncept koji je „u određenoj mjeri preduvjet svih ostalih čimbenika uključenih u ovladavanje inim jezikom“ (Dörnyei 1998, 2001a, 2005, prema Karlak 2014: 30). U tom je procesu vrlo važno uspješno motivacijsko razmišljanje koje je povezano s pozitivnim pojmom o sebi (Mihaljević Djigunović 1998: 47).

Nadalje, „atribucije su načini na koje pojedinac sebi i drugima objašnjava uzrok svog uspjeha ili neuspjeha“ (Mihaljević Djigunović 1998: 55) te su važan afektivni čimbenik koji utječe na ovladavanje inim jezikom. Teoriju **atribucija** prvi je razvio Weiner (1974) koji je pokušao objasniti način na koji osobe tumače događaje te način na koji to utječe na njihovo ponašanje i razmišljanje (prema Pavičić Takač i Varga 2011). Zaključio je da atribucije utječu na izbor zadataka i stupanj ustrajnosti prilikom izvršavanja zadataka te kao najčešće moguće uzroke uspjeha i neuspjeha u učenju navodi znanje, trud, lakoću zadatka i sreću (ibid). Istraživanja ovladavanja inim jezikom potvrđuju važnost atribucija te ističu njihovu povezanost s motivacijom za učenje inog jezika (usp. Mihaljević Djigunović 1998, 2000; Ushioda 2001; Williams, Burden i Al-Baharna, 2001; Pavičić Takač i Varga 2011, prema Karlak 2014).

Idući važan afektivni čimbenik je **pojam o sebi** koji se odnosi na samopercepciju (Mihaljević Djigunović 1998). Postoji akademski te neakademski aspekt pojma o sebi (Shavelson i Marsh 1986; Sinclair 1987, sve prema Mihaljević Djigunović 1998). Temelj akademskog aspekta pojma o sebi predstavljaju iskustvo u učenju, vlastite samospoznaje tijekom učenja te vrednovanje rezultata učenja kao povratne informacije, dok neakademski uključuje društveni, fizički te emocionalni aspekt (Mihaljević Djigunović 1998).

Pojam o sebi može se povezati sa strahom od jezika (Mihaljević Djigunović 2002) te s uspjehom u učenju (Mihaljević Djigunović 1998). Oni koji imaju negativan pojam o sebi mogu osjećati visok stupanj straha od jezika.

Posljednji, ali iznimno važan afektivni čimbenik je **strah od jezika** koji će detaljno biti opisan u nastavku rada.

Iako ne postoji univerzalna podjela individualnih, odnosno afektivnih čimbenika, mnogi autori ističu važnost povezanosti i međusobnog utjecaja svih individualnih čimbenika, dakle, afektivnih i kognitivnih, na proces ovladavanja inim jezikom (Schumann 1976; Stern 1983; Gardner i MacIntyre 1992, 1993; Ellis 1995, 1997, 2004, 2008; Mihaljević Djigunović 1998, 2000a, 2000b, 2001; Schmidt i Watanabe 2001; Dörnyei i Ushioda 2009, sve prema Karlak 2014: 7). Istraživanja iz područja primijenjene lingvistike prednost često daju afektivnim čimbenicima naspram kognitivnih čimbenika (Schumann 1976, prema Mihaljević Djigunović 1998) čiji međuodnos i isprepletenost utječu na proces učenja i usvajanja te uspjeh u učenju inog jezika. U skladu s navedenim, strah od jezika afektivni je čimbenik koji se ne može promatrati izolirano, nego u odnosu s motivacijom, stavom, atribucijama te pojmom o sebi.

2. Strah od inog jezika

Strah od jezika postao je jedan od zastupljenijih fenomena u istraživanjima povezanima s učenjem inih jezika u posljednjih 30-ak godina. Postoji velik broj korisnika koji osjećaju strah od inog jezika. Budući da je ovaj kompleksni fenomen jedan od najvažnijih afektivnih čimbenika u učenju jezika, valja dublje istražiti njegove značajke, manifestacije, izvore i njegovu povezanost s uspjehom u učenju. Brojna istraživanja pokazala su da strah može biti presudan čimbenik u ovladavanju i upotrebi inog jezika (Aida 1994; Horwitz, Horwitz i Cope 1986, sve prema Mihaljević Djigunović 2002; Mihaljević Djigunović 2013; Fallah 2016; Kimura 2017; Santos i sur., 2017). Postoji više pokušaja definiranja i kategoriziranja ovog fenomena, a mišljenja se autora koji se bave tom problematikom razlikuju. Dok ga jedni autori i dalje smatraju osobinom ličnosti, drugi tvrde da je strah od jezika isključivo situacijski fenomen. Prema jednom pristupu „strah od jezika zapravo je manifestacija općenitijih vrsta strahova, na primjer plašljivosti kao osobine ličnosti, straha od komunikacije, ispitne anksioznosti“ (Mihaljević Djigunović 2002: 11). Gledajući na fenomen straha od jezika iz ove perspektive, ako je osoba po prirodi strašljiva ili sramežljiva, postoji velika mogućnost da će osjećati strah pri upotrebi stranog jezika. Taj strah bi se mogao dodatno povećati u situacijama u kojima se od sramežljive ili strašljive osobe zahtijeva da javno govori (Mihaljević Djigunović 2002). Komunikacija je temelj suvremenog učenja inih jezika, a strah od jezika učestala je pojava među korisnicima inih jezika.

Naime, neki se autori ne slažu s tezom da je strah od jezika isključivo situacijski fenomen te postavljaju određena ograničenja. Njihovo poimanje straha od jezika usko je povezano s osobinama ličnosti koje utječu na pojavu i manifestacije straha od jezika. Primjerice, Dewaeleovo istraživanje (2002) straha od stranog jezika pokazalo je značajnu negativnu korelaciju između straha od jezika te neuroticizma (prema Dewaele 2013). Vrlo neurotične osobe karakterizira zabrinutost, nervoza, emocionalnost, nesigurnost, nezadovoljstvo te hipohondrija (Costa i McCrae 1992, prema Dewaele 2013). Iste rezultate Dewaele (2013) potvrđuje u svojem novijem i vrlo zanimljivom istraživanju u kojemu pobliže istražuje povezanost osobina ličnosti⁵ sa strahom od jezika kod odraslih dvojezičnih i višejezičnih govornika. Na temelju dobivenih rezultata, autor preispituje prethodno postavljen zaključak Gardnera i McIntyreya o strahu od jezika kao situacijskom fenomenu te o povezanosti osobina ličnosti sa strahom od jezika. Ne osporava važnost i postignuća

⁵ Osobine ličnosti uključuju psihoticizam, neuroticizam i ekstrovertiranost (Eysenck, Eysenck i Barrett 1985, prema Dewaele 2013).

navedenih autora u ovom području, no kritički promatra njihove radove te im zamjera nedovoljan uzorak ispitanika u istraživanju, homogene jezične skupine koje uključuju korisnike jednog inog jezika te mlađu dob ispitanika, odnosno nedovoljnu zastupljenost odraslih korisnika. Spoznaja o tome da introvertirani učenici, za razliku od svojih ekstrovertiranih kolega, češće osjećaju strah od jezika, također potvrđuje povezanost straha od jezika s osobinama ličnosti (Brown, Robson i Rosenkar 2001, prema Puškar 2010: 5).

S druge strane, većina autora koji se bave ovom problematikom strah od jezika promatraju kao situacijski fenomen, odnosno kao zasebnu vrstu straha koja se manifestira pri učenju inog jezika (McIntyre i Gardner 1989; Young 1991; Horwitz i sur., 1986, sve prema Mihaljević Djigunović 2002; Onwuegbuzie i sur., 1999; Mihaljević Djigunović 2006). „Kako naglašavaju Horwitz i Young (1991), učenje stranoga jezika jedinstvena je vrsta učenja i uporabe jezika te je strah od jezika inherentan tome iskustvu“ (Mihaljević Djigunović, 2002: 11). Dakle, autorice smatraju da strah od jezika nije jedan od oblika općeg straha koji se projicira u učenje stranog jezika, nego je specifičan fenomen. Mihaljević Djigunović prihvaća „pristup Gardnera i MacIntyrea (1993), koji strah od jezika definiraju kao *strah koji osjećamo kada se od nas zahtijeva da se koristimo stranim jezikom kojim suvereno ne vladamo*. Riječ je o osjećaju neugode, nervoze i nesigurnosti koji nas obuzme kada na stranom jeziku trebamo govoriti, čitati, pisati ili razumjeti što nam netko govori“ (Mihaljević Djigunović 2002: 12). Gardner i McIntyre u svom istraživanju (1989) o općem strahu te strahu od jezika zaključuju da je strah od jezika situacijski fenomen te da nije nužno da će osoba koja generalno osjeća strah, osjećati i strah od jezika. Time potvrđuju nezavisnost dviju dimenzija straha, općeg straha te straha od jezika (Mihaljević Djigunović 2002). S njima se slaže i Horwitz (1991) čija definicija straha od stranog jezika „kao specifičnog kompleksa samopercepcija, vjerovanja, osjećaja i ponašanja vezanih uz učenje stranoga jezika koji je rezultat specifičnosti procesa učenja stranog jezika (Horwitz i sur., 1991: 31 prema Mihaljević Djigunović 2013: 481) kategorizira ovaj fenomen kao specifičan situacijski strah. U pregledu literature iz ovog područja, Horwitz (2010) potvrđuje prethodnu definiciju te navodi da je strah od jezika, prema tipu, sličan ostalim poznatim manifestacijama straha, poput treme ili straha od ocjenjivanja, no i dalje ostaje zaseban fenomen (Horwitz 2010: 154). Chen i Chang (2004) zaključili su da prethodno akademsko učenje i karakteristike testova nisu varijable koje predviđaju pojavu straha od stranog jezika te ga promatraju kao oblik specifičnog situacijskog fenomena koji je jedinstven te isključivo povezan s iskustvom učenja stranih jezika (prema Trang 2012).

Rezultati istraživanja straha od inog jezika često su kontradiktorni. Mogući razlozi različitih rezultata ranijih istraživanja su: problem dvosmislenosti konstrukta, zbunjujuće definicije straha od inog jezika te nedostatak općeprihvaćenog mjernog instrumenta (Mihaljević Djigunović 2002). Horwitz (2010) također potvrđuje da je razlog kontradiktornih rezultata istraživanja postojanje više različitih koncepata straha koji razlikuju brojne tipove straha, uključujući strah kao trajnu predispoziciju učenika⁶, strah koji se osjeća u određenom trenutku kao reakcija na konkretnu situaciju⁷, strah povezan s uspjehom u učenju te olakšavajući⁸, odnosno otežavajući strah⁹. Mihaljević Djigunović (2002) navodi da je učenje stranog jezika iznimno složen proces na koji utječu brojni čimbenici, poput stavova, motivacije, inteligencije i drugih, te da je vrlo teško odrediti važnost samo jednog čimbenika. Legac u svojim istraživanjima upozorava na negativnu povezanost straha od jezika s ostalim važnim afektivnim čimbenicima, konkretno s motivacijom te pojmom o sebi (prema Mihaljević Djigunović 2013).

Iako je strah prisutan u gotovo svim aktivnostima povezanim s učenjem, iznimno je važno naglasiti specifičnu prirodu straha od inog jezika koji je svojstven isključivo kontekstu učenja inog jezika (Ellis 2004, prema Karlak 2014). Važno je istaknuti razliku između nastave inog jezika te nastave drugih predmeta, dakle, u nastavi inog jezika u kojoj je naglasak na komunikacijskim vještinama, od učenika se zahtijeva aktivno sudjelovanje te visok stupanj spremnosti na rizik i izlaganja sebe drugima (Arnold 2000).

2.1. Strah od jezika – uzrok ili posljedica lošeg uspjeha?

Kao što postoje neslaganja oko definicije straha od stranog jezika, tako postoje i određena neslaganja o tome je li strah od stranog jezika uzrok ili posljedica lošeg uspjeha. Gardner i MacIntyre (1989) smatraju da je riječ o naučenoj emocionalnoj reakciji, dakle, strah od jezika je posljedica ponovljenih negativnih iskustava koja se javljaju tijekom učenja stranih jezika (prema Mihaljević Djigunović 1998). Ponavljanje tih iskustava u osobi koja uči strani jezik izaziva strah koji ubuduće povezuje sa stranim jezikom (Mihaljević Djigunović 2002). Isto tako, intenzitet straha s vremenom može postati vrlo snažan te nepovoljno utjecati na uspješno ovladavanje ciljnim jezikom. Intenzitet se smanjuje s povećanjem jezične kompetencije koja rezultira pozitivnim iskustvima u konkretnoj upotrebi stranog jezika

⁶ Prijevod je preuzet od Mihaljević Djigunović (1998), engleski termin je *trait anxiety*.

⁷ Prijevod je preuzet od Mihaljević Djigunović (1998), engleski termin je *state anxiety*.

⁸ Eng. *facilitating anxiety*

⁹ Eng. *debilitating anxiety*

(Mihaljević Djigunović 1998). S navedenim se slažu Sparks i Ganschow (1995) koji smatraju da strah može ometati učenje te da je moguće da korisnici dožive strah tijekom učenja stranog jezika, no ipak ga smatraju posljedicom, a ne uzrokom lošeg uspjeha u učenju jezika. Isti autori navode zanimljiv primjer fenomena *Kokoš ili jaje?*¹⁰ koji metaforički prikazuje neslaganje autora oko pitanja straha kao uzroka ili posljedice lošeg uspjeha u učenju (prema Trang 2012). S druge strane, Horwitz i suradnici (1986) smatraju da je strah od stranog jezika uzrok lošeg uspjeha u učenju jer je dokazan njegov štetan utjecaj (prema Mihaljević Djigunović 2002). No, činjenica je da strah od stranog jezika doživljavaju i uspješni korisnici (Trang 2012), stoga se čini mogućim promatrati strah od jezika i kao uzrok i kao posljedicu loših rezultata u učenju.

2.1.1. Povezanost straha od jezika s uspjehom u učenju

Premda se autori ne slažu o uzročno-posljedičnoj vezi straha od jezika i uspjeha u učenju jezika, nedvojbeno je njihova povezanost. Mihaljević Djigunović (2002) navodi da je većina istraživanja iz ovog područja utvrdila negativnu povezanost između straha i uspjeha u učenju, dakle, riječ je o otežavajućoj okolnosti zbog koje se s porastom straha smanjuje uspjeh u učenju jezika. Young (1986) je u svom istraživanju utvrdila da osjećaj većeg straha kod ispitanika uzrokuje ostvarivanje slabijih rezultata na usmenom ispitu (prema Mihaljević Djigunović 2002). Kao što je prethodno spomenuto, Horwitz i suradnici (1986) također smatraju da strah od jezika štetno djeluje na uspjeh u učenju jezika. Mnogi učenici osjećaju strah od jezika tijekom učenja stranog jezika te svoje iskustvo učenja ne smatraju užitkom što u konačnici može negativno utjecati na njihovu izvedbu, a samim time i na uspjeh (Gregersen i Horwitz 2002). S navedenim se slažu Dewaele i Thirtle (2009) koji visok stupanj straha od stranog jezika povezuju s lošijim uspjehom te napuštanjem tečajeva stranih jezika (prema Dewaele 2013). Horwitz (1990) naglašava da je učenje stranog jezika izrazito složena psihološka aktivnost te da zapravo ne postoji olakšavajući strah u procesu učenja stranog jezika jer će bilo koja vrsta straha u tim okolnostima vjerojatno postati otežavajući čimbenik (prema Hewitt i Stephenson 2012: 171, 172).

Postoje autori koji osporavaju ili umanjuju nepovoljan utjecaj straha od jezika te smatraju da je ključna povezanost jezičnih vještina u prvom jeziku s istim vještinama u stranom jeziku, odnosno da su nedovoljno razvijene jezične vještine u prvom jeziku razlog lošeg uspjeha u učenju stranog jezika (Sparks i Ganschow 1991, 1993, 1995, 2007, prema

¹⁰ Eng. *chicken and egg phenomenon*

Santos i sur., 2017). S njima se slažu Argaman i Abu-Rabia (2002) koji drže da nije nužan utjecaj straha od jezika na postignuća, nego nedovoljna sposobnost korisnika koja rezultira lošim uspjehom u svim vještinama stranog jezika (prema Trang 2012). S druge strane, Chen i Chang (2004) te MacIntyre i Gardner (1989, 1994a) nisu pronašli značajnu povezanost uspjeha u prvom jeziku sa strahom koji se očituje u učenju inog jezika (prema Trang 2012). Bez obzira na iznesene teze, ipak je više onih koji smatraju da strah od jezika ima vrlo nepovoljan utjecaj na rezultate učenja, a rezultati brojnih istraživanja dokazali su njegovu štetanost (Aida 1994; Chen i Lin 2009; Elkhafaifi 2005; MacIntyre i Doucette 2010; Woodrow 2009, sve prema Trang i sur., 2013). Zbog visoke razine stresa i napetosti koja se pojavljuje tijekom učenja stranog jezika kod određenog je dijela korisnika moguće izbjegavanje nastave što potvrđuje nepovoljan utjecaj straha od stranog jezika. Istraživanja su pokazala da je strah od jezika jedan od najboljih prediktora uspjeha u učenju stranog jezika (Horwitz i Young 1991; Sanchez-Herrero i Sanchez 1992; Onwuegbuzie i sur., 2009, sve prema Trang i sur., 2013).

Jedna od ključnih stavki u povezanosti straha od jezika s uspjehom u učenju jezika jest stupanj straha od inog jezika. Dakle, nije nužan isključivo negativan utjecaj straha na učenje ako njegova razina nije visoka. Jedan od prvih autora koji se bavi ovom problematikom, Scovel (1978) ističe pozitivan i negativan strah, odnosno strah koji olakšava proces učenja i strah koji ga otežava (prema Mihaljević Djigunović 2002). Alpert i Haber (1960) također naglašavaju pozitivan utjecaj straha od jezika na izvedbu učenika (prema Serraj i Noordin 2013). Sinclair (1987) navodi pozitivan utjecaj straha u situacijama kad se pred učenika postave vrlo zahtjevni zadaci. Mala doza straha tada pospješuje rješavanje teškog zadatka te motivira pojedinca za učenje stranog jezika.

Afektivni su čimbenici povezani i djeluju jedan na drugog pa se visoka razina straha često povezuje s niskim pojmom o sebi te nepodudarnosti između samopoštovanja i društvene slike koju pojedinac ima o samom sebi (Mihaljević Djigunović 1998). Kleinmann (1977) je istraživao utjecaj straha na izbjegavanje aktivne upotrebe složenih jezičnih struktura te je utvrdio pozitivnu korelaciju između niskog intenziteta straha s upotrebom složenijih jezičnih struktura (prema Mihaljević Djigunović 2002). Dakle, mala doza straha često ima motivacijski efekt te na neki način postaje olakotna okolnost.

Ambrosi-Randić i Ružić (2010) u istraživanju motivacije hrvatskih studenata talijanistike govore o postojanju povezanosti straha od jezika s motivacijom te potvrđuju

pozitivan utjecaj umjerene razine straha na učenje (prema Karlak 2014: 86). U istraživanju o svijesti o strahu od stranog jezika te stavovima studenata i nastavnika prema istom, Trang i suradnici (2013) zaključuju da je moguće da strah od jezika ima pozitivan i negativan utjecaj na postignuća, no uzevši u obzir da gotovo polovica studenata ima negativan stav prema strahu od jezika, čini se da je taj važan afektivni čimbenik i dalje izvan njihove kontrole i time uzrokuje više štete nego koristi u učenju. Nastavnici prepoznaju pozitivan i negativan utjecaj straha od stranog jezika, stoga autori predlažu veću zastupljenost istraživanja pozitivnog, odnosno olakšavajućeg straha od stranog jezika koja bi doprinijela pronalaženju načina na koje je moguće iskoristiti pozitivne efekte straha od stranog jezika u učenju i poučavanju (ibid).

2.2. Tobiasov model

U namjeri da pojasni djelovanje straha na učenje stranog jezika, Tobias (1979, 1986) predstavlja trodijelni model utjecaja straha od jezika na učenje. U tom modelu ključne su tri faze: faza ulaza, faza obrade informacija te faza izlaza (prema Mihaljević Djigunović 2002). U fazi ulaza „učenik prima vanjski jezični podražaj i stvara unutarnje reprezentacije podražaja u pamćenju“ (Mihaljević Djigunović 2002: 17). Pojava straha u fazi ulaza predstavlja problem jer smanjuje osjetljivost tijekom primanja jezičnog podražaja. To je posebno važno kod slušanja kod kojeg se može pojaviti zabrinutost zbog mogućeg nerazumijevanja poruke (Kimura 2017). Ključna je međuovisnost triju faza, dakle, ukoliko se strah očituje u fazi ulaza, utoliko će imati posljedice na ostale dvije faze. Organiziranje, spremanje materijala koji je primljen tijekom prve faze čine fazu obrade informacija. Tu je posebno važno pamćenje o kojemu ovisi svladavanje težih jezičnih zadataka. Ako se pojavi strah u ovoj fazi, pamćenje slabi, a samim time se usporava razumijevanje (Mihaljević Djigunović 2002). Međutim, ako je zadatak umjereno lagan, pojava straha ne utječe na fazu obrade informacija. S porastom težine zadatka, povećava se utjecaj straha na ovu fazu (Occhipinti 2009). Posljednja faza je faza izlaza koja podrazumijeva konkretnu upotrebu jezika. Pojava straha u ovoj fazi može uzrokovati „blokadu“ na ispitu (Mihaljević Djigunović 2002: 17).

Navedeni model iznimno je važan jer pomaže istraživačima straha od jezika u otkrivanju faza u kojima se pojavljuje strah, a samim time olakšava pronalaženje rješenja te metoda borbe s ovim važnim afektivnim čimbenikom.

2.3. Manifestacije straha od jezika

Strah od jezika manifestira se četirima komponentama. Riječ je o kognitivnoj, emocionalnoj, bihevioralnoj te tjelesnoj komponenti. Kognitivna komponenta odnosi se na psihološke efekte straha koji se manifestiraju na različite načine, ovisno o osobi (Occhipinti 2009). Uključuje negativno samovrednovanje, zabrinutost za djelovanje u društvu, osjećaj nemogućnosti udovoljavanja društvenim zahtjevima te pretjeranu brigu oko vlastita dojma u očima drugih. „Emocionalna komponenta podrazumijeva osjećaj uznemirenosti, neugode i napetosti“ (Schwarzer 1986, prema Mihaljević Djigunović 2002: 18). Nespretnost, suzdržanost u gestama i govoru, povlačenje te izbjegavanje komunikacije čine bihevioralnu komponentu straha od jezika. Posljednja je tjelesna komponenta koju karakteriziraju somatske reakcije poput ubrzanog pulsa, znojenja dlanova, crvenila u licu (Mihaljević Djigunović 2002: 18). Kod tjelesne komponente važno je istaknuti vidljivost, primjerice, vrpoljenje, crvenilo u licu, drhtav glas i napetost koji se mogu primijetiti kod osoba koje osjećaju visoku razinu straha od jezika. U sklopu formalnog učenja inog jezika, to uvelike može utjecati na korisnikovu percepciju situacije u kojoj se nalazi, odnosno, što je osoba više zabrinuta zbog doživljavanja navedenih simptoma, povećava se mogućnost poistovjećivanja tih istih simptoma s vlastitim iskustvom u učionici (Puškar 2010: 3).

2.4. Izvori straha od jezika

Tri opća izvora straha od jezika uključuju: strah od komunikacije¹¹, strah od ocjenjivanja¹² te strah od negativne društvene evaluacije¹³. No, strah od jezika zaseban je fenomen te se ne može svesti na zbroj ovih triju vrsta strahova (Horwitz i sur., 1991, prema Mihaljević Djigunović 2002). Istu terminologiju upotrebljavaju Serraj i Noordin (2013) koji govore o tri izvora straha u učionici¹⁴. Navedene izvore prvi spominju Horwitz i suradnici (1986) s kojima se MacIntyre i Gardner (1986) ne slažu u potpunosti jer smatraju da strah od ocjenjivanja nije ključan faktor u učenju stranog jezika, nego je odraz općeg problema u učenju. Iste izvore Onwuegbuzie i suradnici (1999) u svojem članku o faktorima koji su povezani sa strahom od stranog jezika nazivaju komponentama straha od stranog jezika, a tu klasifikaciju upotrebljava i Fallah (2016). Horwitz (2010) kasnije ističe čestu pogrešnu upotrebu termina i iznošenje pojmova vezanih uz fenomen straha od stranog jezika. Autorica

¹¹ Eng. – *communication apprehension*

¹² Eng. – *test anxiety*

¹³ Eng. – *fear of negative evaluation*

¹⁴ Eng. – *three sources of anxiety in a language classroom*

ističe povezanost između tri specifična situacijska straha – straha od komunikacije, straha od ocjenjivanja te straha od negativne društvene evaluacije – koji pomažu nastavnicima stranih jezika i znanstvenicima kako bi bolje razumjeli negativni efekt straha od jezika u ovladavanju inim jezikom. Napominje da je članak o strahu od stranog jezika u učionici (Horwitz i sur., 1986) ponekad pogrešno interpretiran te da strah od komunikacije, strah od ocjenjivanja i strah od negativne društvene evaluacije nisu komponente straha od stranog jezika, nego su jednostavno povezani s njim (Horwitz 2010). Podjele i upotreba pojmova variraju od autora do autora, stoga u obzir treba uzeti kontekst i prirodu provedenih istraživanja.

Nadalje će biti opisana sva tri izvora straha od jezika s posebnim naglaskom na strah od komunikacije. S obzirom na istraživački dio rada u kojemu su zastupljeni govorenje i slušanje kod ispitanika koji uče hrvatski kao ini, posebna pozornost usmjerit će se upravo na osnovne jezične djelatnosti.

2.4.1. Strah od komunikacije

Komunikacija je temelj suvremene nastave inih jezika, stoga najprije valja pojasniti termin *komunikacijska kompetencija* da bi se dobio bolji uvid u fenomen straha od komunikacije. Hymes (1970) prvi uvodi termin *komunikacijska kompetencija* koji podrazumijeva sposobnost govornika da odabere jezični sustav koji odgovara društvenoj situaciji i govorniku (prema Vrhovac 2001). Postoji više definicija komunikacijske kompetencije (Canale 1983; Widdowson 1983, 1989; Archibald 1996, sve prema Jelaska 2005) koje se razlikuju u svojim sastavnicama, stoga predstavljaju teškoću u poimanju samog termina. „Današnja višeznačnost toga pojma proizlazi iz najrazličitijih shvaćanja izvornoga pojma (uključujući i pogrešna tumačenja), pojednostavljivanja, uključivanja kasnijih spoznaja, popularnosti i pomodnosti naziva, ali i nejasnoća u Hymesovu određenju samoga pojma“ (Johnson i Johnson 1998, prema Jelaska 2005: 17). Zajednički europski referentni okvir za jezike (ZEROJ), koji predstavlja temelj za izradu nastavnih planova za učenje jezika te pruža smjernice za uspješnu nastavu stranih jezika, donosi općeprihvaćenu definiciju komunikacijske jezične kompetencije koja podrazumijeva kompetencije koje osobi omogućavaju djelovanje koristeći specifično lingvistička sredstva, a sastoji se od lingvističke, sociolingvističke i pragmatične kompetencije¹⁵ (ZEROJ 2005).

Korisnik u suvremenoj nastavi jezika nije pasivni slušatelj i ponavljač određenog jezičnog modela, nego aktivni sudionik procesa učenja i usvajanja jezika. „U suvremenom

¹⁵ Detaljnije odrednice svake od navedenih kompetencija pogledati u ZEROJ-u.

pristupu učenju jezika cilj je nastave naučiti učenika komunicirati na stranom jeziku“ (Vrhovac 2001: 50). U komunikacijski usmjerenoj nastavi, korisnici su konstantno izloženi komunikaciji te se potiče jezična proizvodnja od samog početka. Takav pristup trebao bi omogućiti korisniku komuniciranje na stranom jeziku u prirodnoj situaciji, izvan nastave.

Važno je napomenuti razliku između komunikacije na stranom jeziku u neformalnom i formalnom okruženju. U neformalnim situacijama korisnik prirodno usvaja strani jezik te je izložen različitim kanalima i medijima koji mu olakšavaju upotrebu jezika u stvarnoj komunikacijskoj situaciji uz odsustvo brojnih jezičnih pravila. S druge strane, u institucionaliziranoj, odnosno umjetno stvorenoj komunikacijskoj sredini, riječ je o formalnoj poduci u kojoj korisnik dolazi u dodir sa stranim jezikom nekoliko sati tjedno uz nastavnikovu pomoć (Vrhovac 2001). Moguć je izostanak stvarne potrebe za komunikacijom na ciljnom jeziku te pad motivacije upravo zbog osjećaja obveze. Takvo okruženje te osjećaj primoranosti i napetosti mogu dovesti do pojave straha od komunikacije u nastavi inog jezika.

„Strah od komunikacije može se definirati kao vrsta sramežljivosti koju karakterizira strah od komuniciranja s ljudima“ (Mihaljević Djigunović 2002: 20). Taj strah podrazumijeva usmenu komunikaciju (govorenje) s jednom osobom ili s više osoba, javni nastup te primanje informacije (slušanje). Upotreba jezika po definiciji podrazumijeva komunikaciju, stoga je kod osoba sklonih strahu od komunikacije s drugim ljudima ujedno naglašen veći strah pri komunikaciji na inom jeziku. „Krashen (1981) ističe da prisilno sudjelovanje u komunikaciji može u učenika pojačati strah od komunikacije, potaknuti njegovo povlačenje i smanjiti motivaciju za učenje“ (Mihaljević Djigunović 2002: 21). U skladu sa stalnim međudjelovanjem svih afektivnih čimbenika u učenju inog jezika, osobe kod kojih se očituje visok stupanj straha od komunikacije, često razvijaju negativan stav prema usmenoj komunikaciji, posebno kada je riječ o komunikaciji na inom jeziku.

Situacija u kojoj pojedinac može doživjeti strah od komunikacije može biti u razredu, ali i tijekom socijalnih interakcija izvan razreda (Santos i sur., 2017). Woodrow (2006) donosi distinkciju između razrednog i izvanrazrednog straha te otkriva da su komunikacija s nastavnicima te izvedba pred kolegama u razredu najveći uzroci straha od jezika u komunikacijski usmjerenoj nastavi (prema Kayaoğlu i Sağlamel 2013). Usmene prezentacije, igranje uloga pred kolegama u razredu, uključivanje u formalne diskusije, odgovaranje nastavniku na pitanja, neformalan razgovor s nastavnikom predstavljaju glavne razloge pojave razrednog straha od komunikacije (ibid). McCroskey (1997) smatra da su novost, podređen

status, formalnost, različitost, upadljivost, stupanj pozornosti koji nam poklanjaju drugi te nepoznatost glavni uroci straha od komunikacije. Također, ne isključuje mogućnost straha od komunikacije koji je zapravo rezultat straha od komunikacije kao osobine ličnosti, odnosno posljedica predispozicije ličnosti da situacije percipira na drugačiji način (prema Mihaljević Djigunović 2002: 33). Tanveer (2007) navodi još nekoliko mogućih uzroka pojava straha od komunikacije, a među glavnim uzrocima ističu se intrinzična motivacija korisnika, njegova uvjerenja, percepcija te slaba ovladanost jezikom (prema Kayaoğlu i Sağlamel 2013). Uzrok situacijama u kojima se pojavljuje strah ne mora nužno biti unutarnji čimbenik, može biti izvanjske prirode, a uključuje kulturno i socijalno okruženje (ibid).

Važan izvor straha od komunikacije na inom jeziku i općenito straha od jezika može biti perfekcionizam. Gregersen i Horwitz (2002) istraživale su povezanost straha od jezika s perfekcionizmom. Zajedničko perfekcionista i pojedincima koji osjećaju strah od jezika je postavljanje visokih zahtjeva koje često prati strah od neuspjeha. Sramežljivi učenici kao i učenici skloni samokritici i perfekcionizmu, skloniji su strahu od jezika te pokazuju više razine straha. Karakteristično je i pretjerano kritičko samovrednovanje te stav da postavljeni zahtjevi glede komunikacije na inom jeziku u potpunosti moraju biti ispunjeni (prema Gregersen i Horwitz 2002). Isto vrijedi kod osoba koje osjećaju strah od inog jezika, odnosno, ako je osoba koja osjeća strah od komunikacije ujedno i perfekcionista, moguća je preopterećenost pogreškama te sputanost u pokušaju komunikacije na ciljnom jeziku.

Dewaele i suradnici (2008) istraživali su utjecaj emocionalne inteligencije i sociobiografskih varijabli na strah od komunikacije u prvom jeziku te strah od jezika u drugom, trećem i četvrtom jeziku višejezičnih pojedinaca u pet različitih situacija te su došli do zanimljivih rezultata. Naime, pokazalo se da je emocionalna inteligencija povezana sa strahom od komunikacije te strahom od jezika. Rezultati istraživanja pokazali su da visok stupanj emocionalne inteligencije odgovara nižem stupnju straha od komunikacije i jezika u svim jezicima kojima sudionici istraživanja vladaju (prema Dewaele 2013).

Kada je riječ o istraživanjima povezanosti straha od jezika s višejezičnošću, općenito se smatra da se strah od komunikacije smanjuje s poznavanjem više jezika (Dewaele 2007, 2010; Dewaele i sur., 2008; Thompson i Lee 2013; Thompson i Khawaja 2016; Santos i sur., 2015, sve prema Santos i sur., 2017). U istraživanju straha od komunikacije kod odraslih višejezičnih govornika španjolskoga i baskijskog utvrđena je značajna razlika između dviju skupina govornika te različit stupanj straha od komunikacije u drugom i trećem jeziku koji

ovisi o društvenom statusu jezika te ograničenoj izloženosti jeziku (Santos i sur., 2017). S druge strane, Dewaele (2013) je u svojem istraživanju došao do drugačijih rezultata. Utvrdio je da je stupanj straha od komunikacije u drugom, trećem i četvrtom relativno stabilan, što znači da osobe koje osjećaju strah od komunikacije u jednom jeziku, osjećaju isti strah i u ostalim jezicima kojima vladaju.

Osobe sklone strahu od komunikacije svjesne su nemogućnosti ostvarenja potpune komunikacije, pa je kod njih moguća pojava frustracije koja im dodatno otežava učenje inog jezika (Gregersen i Horwitz 2002). Uz to, istraživanja su pokazala da je stupanj straha od komunikacije, odnosno govorenja, viši u jezicima koji se uče kasnije u životu (Dewaele 2007, prema Santos i sur., 2017). Budući da je komunikacija temelj na kojemu se odvija suvremeno učenje jezika, kao i svakodnevno neformalno funkcioniranje, Nahavandi i Mukundan (2013) istraživali su strah od engleskog kao stranog jezika te su primijetili najveći strah upravo u području komunikacije (prema Fallah 2016).

2.4.1.1. (Ne)spremnost na komunikaciju

Govoreći o strahu od komunikacije, taj strah u literaturi najčešće podrazumijeva usmenu komunikaciju. Kako bi se bolje objasnio ovaj fenomen, McCroskey (1997) istražuje *spremnost na komunikaciju*¹⁶ koju određuje kao individualnu predispoziciju kojom se potiče komunikacija s drugim ljudima (prema Mihaljević Djigunović 2002: 25). Ukoliko se kod osobe pojavi strah od komunikacije, utoliko se smanjuje spremnost na komunikaciju. S druge strane, postoji nesprenost na komunikaciju, odnosno *nedostatak spremnosti na komunikaciju*¹⁷ koji karakterizira izbjegavanje ili obezvređivanje usmene komunikacije (prema Mihaljević Djigunović 2002). Osobe kod kojih je vidljiv nedostatak spremnosti na komunikaciju često su po prirodi sramežljive, što ide u prilog povezanosti straha od komunikacije s osobinama ličnosti (McCroskey 1992, prema Baghaei 2013: 1088).

Kada je riječ o spremnosti na komunikaciju na inom jeziku, komunikacijska kompetencija u inom jeziku, strah od inog jezika i motivacija povezani su sa spremnošću na komunikaciju. Postoji značajna korelacija i između integrativnosti te stava prema ciljnom jeziku sa spremnošću na komunikaciju (MacIntyre i Clement 1996, prema Fushino 2010). Istraživanja spremnosti na komunikaciju pokazala su da spremnost na komunikaciju na

¹⁶ Eng. *willingness to communicate*

¹⁷ Eng. *unwillingness to communicate*

stranom jeziku uvelike ovisi o samopouzdanju učenika (Yashima 2002) i kontekstu učenja jezika (Baker i MacIntyre 2000, sve prema Baghaei 2013).

2.4.2. Strah od ocjenjivanja

Nastava inih jezika podrazumijeva česte usmene i pismene provjere znanja, a kod osoba sklonih strahu od jezika nerijetko se javlja strah od ocjenjivanja. Taj strah potječe od straha od neuspjeha (Sarason 1980, prema Mihaljević Djigunović 2002). Lufi i suradnici (2004) strah od ocjenjivanja svrstavaju u strah koji se osjeća u određenom trenutku kao reakcija na konkretnu situaciju. Osnovne su sastavnice straha od ocjenjivanja zabrinutost i emotivnost (Liebert i Morris 1967; Spielberger i sur., 1978, sve prema DiBattista i Gosse 2006), a tim sastavnicama Sarason (1984) pridružuje irelevantna razmišljanja vezana uz ocjenjivanje te tjelesne simptome (prema DiBattista i Gosse 2006). Osobe koje osjećaju visok stupanj straha od ocjenjivanja Spielberger (1972) opisuje kao one koji imaju stečene navike i razvijene stavove koji uključuju negativan pojam o sebi te negativna očekivanja. Zbog tih negativnih stavova dolazi do pojave straha te povećanih fizioloških aktivnosti u situacijama kao što su ispiti u kojima se provjerava i ocjenjuje znanje. Također utječu na način na koji interpretiraju stvari oko sebe i odgovaraju na događaje u vlastitu okruženju (prema Lufi i sur., 2004). Arnold (2000) koristi zanimljivu sintagmu „samoispunjujuće proročanstvo“ koja se odnosi na loše rezultate kao posljedicu loših očekivanja.

Vremensko je ograničenje stavka koja dodatno pogoršava, odnosno povećava strah od ocjenjivanja te smanjuje mogućnost dobre izvedbe tijekom ispitivanja (Plass i Hill 1986, prema DiBattista i Gosse 2006). Einat (2000) strah od ocjenjivanja povezuje s visokim osobnim standardima osoba koje žele postići najbolji uspjeh, ali se boje da ne mogu ispuniti vlastita očekivanja te s motivacijom i uspjehom u učenju (prema Lufi i sur., 2004).

Visok stupanj straha od ocjenjivanja može imati iznimno negativan utjecaj na izvedbu na testu (Gumora i Arsenio 2002; Owens i sur., 2008, sve prema Eklöf i Nyroos 2013). Reakcije ispitanika iznimno su važne jer mogu utjecati na izvedbu na testu te na buduće stavove prema samom ocjenjivanju (Eklöf i Nyroos 2013). Navedeni podaci odnose se općenito na situacije ocjenjivanja. Što se tiče straha od ocjenjivanja u nastavi i učenju inog jezika, nema mnogo istraživanja. Kod osoba sklonih velikom strahu od ocjenjivanja moguće je prekomjerno učenje ili izbjegavanje situacija u kojima se provodi ocjenjivanje (Mihaljević Djigunović 2002).

2.4.3. Strah od negativne društvene evaluacije

Ovaj izvor straha po svojoj je prirodi sličan strahu od ocjenjivanja, no predstavlja širi pojam jer nije ograničen isključivo na situaciju ocjenjivanja znanja (Mihaljević Djigunović 2002: 50). Strah od negativne društvene evaluacije očituje se u pretjeranoj zabrinutosti za akademsku i osobnu evaluaciju vlastite izvedbe i kompetencije u ciljnom jeziku (MacIntyre i Gardner 1991, prema Gregersen i Horwitz 2002). Pogreške su uobičajena pojava u učenju inog jezika, pa je nemoguće očekivati njihov izostanak. Kod pojedinaca te pogreške mogu uzrokovati pojavu straha jer previše pozornosti pridaju pozitivnom društvenom dojmu koji žele ostaviti služeći se novim jezikom. Navedeno se može povezati sa spomenutom kognitivnom komponentom straha od jezika. Zbog pretjerane zabrinuti zbog dojma koji drugi stvaraju o njima, takve osobe rijetko iniciraju komunikaciju te svoju interakciju svode na minimum (Gregersen i Horwitz 2002: 562, 563). U skladu s time, raste broj istraživanja u kojima se strah od jezika povezuje s ostalim vrstama straha, poput društvenog straha¹⁸, odnosno onog koji se javlja u trenucima kad se osoba želi prezentirati drugima na najbolji mogući način, no sumnja u vlastitu sposobnost da u tome uspije (Leary 1995; Leary i Kowalski 1995, prema Kimura 2017). Premda je strah od negativne društvene evaluacije zasebna vrsta straha, treba ga promatrati u odnosu s drugim varijablama. Društveni kontekst te dojam koji osoba želi ostaviti uvelike su povezani. Ukoliko je stupanj straha od društvene evaluacije visok, utoliko je manja mogućnost uspješne komunikacije. Kod osoba koje osjećaju strah od društvene evaluacije karakteristično je pretjerano smješkanje te izbjegavanje tema na ciljnom jeziku koje bi mogle otkriti njihovo neznanje. Također je vidljivo i minimalno poduzimanje rizika te uključivanje u razgovor, a sve u cilju sprečavanja mogućeg negativnog dojma (Schlenker i Leary 1985, prema Occhipinti 2009).

Fallah (2016) u svojem radu istražuje povezanost svijesti o sebi¹⁹ sa strahom od jezika. Svijest o sebi podrazumijeva potpuno prihvaćanje svijesti o vlastitim unutarnjim emocijama, mislima te iskustvima koja se pojavljuju u određenom trenutku (Brown i Ryan 2003, prema Fallah 2016: 7). Visoka razina straha od negativne društvene evaluacije, ali i straha od komunikacije, često rezultiraju povišenom razinom pretjerane svijesti o sebi, samoosuđivanju te pretjeranim razmišljanjem koje korisnika inog jezika ometa u uspješnom ovladavanju inim jezikom (Fallah 2016).

¹⁸ Eng. *social anxiety*

¹⁹ Eng. *mindfulness*

3. Strah od jezika i jezične djelatnosti

Osnovne su jezične djelatnosti primanje i proizvodnja (Jelaska 2005). Jezik se prima slušanjem koje predstavlja prvotnu jezičnu djelatnost i prethodi govorenju te čitanjem koje, za razliku od slušanja, nije spontano i predstavlja drugotnu djelatnost. Što se proizvodnje tiče, ona uključuje govorenje – osnovnu jezičnu djelatnost i pisanje – jezičnu proizvodnu djelatnost koja se mora poučavati (ibid). Strah od jezika prisutan je u svim jezičnim djelatnostima u većoj ili manjoj mjeri (Gardner i MacIntyre 1993; Mihaljević Djigunović 1998, 2002, 2003, sve prema Karlak 2014: 31). Kao što postoji strah od govorenja na inom jeziku, tako postoji i strah od slušanja, strah od čitanja te strah od pisanja. U ovom dijelu rada bit će pojašnjen strah koji se javlja u osnovnim jezičnim djelatnostima, dakle, strah od govorenja te strah od slušanja na inom jeziku. Jezik se najprije usvaja govorenjem i slušanjem, stoga će se u istraživačkom dijelu rada obrađivati strah od jezika kod govornika hrvatskog kao inog s posebnim naglaskom na slušanje i govorenje.

3.1. Strah od govorenja na inom jeziku

Govorenje na inom jeziku, bilo da je riječ o formalnom ili neformalnom okruženju, podrazumijeva spremnost na rizik te predstavlja zahtjevnu aktivnost u kojoj pojedinci koji nisu fluentni u govoru na ciljnom jeziku osjećaju nemogućnost potpunog izražavanja svoje osobnosti, odnosno misli i ideja (Occhipinti 2009). Spremnost na rizik definira se pokušajem da se nešto kaže ili učini na inom jeziku, a da pritom osoba nije sigurna je li ono što govori u potpunosti ispravno (Beebe 1983, prema Rost 2014). Pojedinci koji često doživljavaju neuspjeh u komunikaciji na inom jeziku u sebi vide razlog neuspjeha što dovodi do slabe procjene budućeg uspjeha u učenju inog jezika te niske spremnosti na rizik. Korisnici koji uče novi jezik izloženi su, često nepoznatim ljudima te su svjesni pogrešaka koje su neminovne u govorenju na inom jeziku, posebno kada je riječ o početnicima. S obzirom na navedeno, većina osoba osjeća velik strah kada se od njih zahtijeva da govore na inom jeziku. Frustracija koju u tom trenutku mogu osjetiti zbog nemogućnosti izražavanja na inom jeziku može biti presudna u budućim pokušajima komunikacije te uzrokovati još veći strah (Horwitz i sur., 1986; McCroskey 1982; Schlenker i Leary 1985, sve prema Onwuegbuzie i sur., 1999). To je posebno istaknuto kod onih koji ne posjeduju dovoljno jezično znanje da izraze svoje misli. U takvim situacijama dolazi do pada samopouzdanja jer se pojavljuje sraz između onoga što se želi reći i onoga što jezične sposobnosti ciljnog jezika dopuštaju (Arnold 2000).

Zanimljiv je proces nazvan „jezični šok“ koji opisuje psihološki proces kroz koji pojedinac prolazi kada ne može naći odgovarajući naziv za objekt ili kada ne može pronaći riječi kojima bi izrazio ideju u inom jeziku. Taj jezični šok može uzrokovati stvaranje stresa tijekom govorenja na inom jeziku, a samim time dovesti do pojave straha (Haley i sur., 2015: 163).

Prilikom govorenja na inom jeziku kod odraslih se korisnika posebno ističe pogreška u iskazu. „Oni žele tečno, a ako je moguće – i točno komunicirati“ (Vrhovac 2001: 104). Razlog tomu jest razvijenija jezična svjesnost te izražena visoka motivacija za ovladavanje inim jezikom (usp. Vrhovac 2001). S druge strane, Vrhovac (2001) ističe da ispravljanje pogreške kod nekih odraslih korisnika stranog jezika može izazvati kontraefekt, to jest, može uzrokovati neželjene reakcije kod onih koji ne vole pred drugima čuti u čemu griješe, posebno kada je riječ o perfekcionista.

MacIntyre i Gardner (1991a) u svojim su istraživanjima došli do zaključka da je govorenje jezična djelatnost u kojoj se očituje najveći strah (prema Onwuegbuzie i sur., 1999). S tim se slažu i drugi autori koji navode govorenje na stranom jeziku kao jednu od aktivnosti koja uzrokuje najveći strah (Horwitz i sur., 1986; Ely 1986; Young 1990; Aida 1994, sve prema Occhipinti 2009). Za razliku od pisanja na stranom jeziku u kojemu pojedinac ima priliku najprije „srediti“ svoje misli te bez ometanja i svojom brzinom iste predočiti na papir, govorenje je aktivnost koja uključuje dvije osobe ili više osoba te na neki način ugrožava sigurnu zonu osobe koja javno govori jer se time izlaže drugima (Brown i Yule 1983; Tsui 1996, sve prema Occhipinti 2009).

Uočena je negativna korelacija između straha i govorenja što znači da se s porastom stupnja straha od jezika koji doživljavaju korisnici smanjuje njihova jezična produkcija na ciljnom jeziku (Hewitt i Stephenson 2012). Govor tih pojedinaca je jednostavan te je karakteristično izbjegavanje složenih jezičnih konstrukcija, kao i pokušaji iznošenja vlastitih misli na ciljnom jeziku (Onwuegbuzie i sur., 1999). Kondo i Ling (2004) također smatraju da je kod korisnika koji općenito osjećaju strah od jezika karakteristična smanjena jezična produkcija te poteškoće u razumijevanju usmenih uputa (prema Serraj i Noordin 2013).

Prema rezultatima istraživanja koje su proveli Kayaoğlu i Sağlamel (2013) koristeći polustrukturirani intervju na jednom sveučilištu u sjeveroistočnoj Turskoj, zaključili su da su jezične poteškoće jedan od glavnih razloga pojave straha od govorenja na inom jeziku. Pokazalo se da je nedovoljan vokabular jedna od najvećih prepreka u postizanju fluentnog

govora na ciljnom jeziku. Ispitanici su otkrili da je siromašan vokabular jedan od najvećih problema s kojim se bore tijekom učenja inog jezika.

Naime, privatni govor, poput razgovora s prijateljima u kojemu se osobe osjećaju sigurnije i slobodnije govore na ciljnom jeziku te se ne opterećuju mogućim pogreškama, uglavnom nije situacija koja uzrokuje visok stupanj straha od govorenja na inom jeziku. S druge strane, Dewaele (2013) navodi javni nastup kao komunikacijsku aktivnost koja uzrokuje najveći strah u bilo kojem jeziku. Trema koja se često javlja pri javnom nastupu može izrazito otežati taj nastup, posebno kada je riječ o javnom nastupu na inom jeziku.

Pogrešna uvjerenja mogu biti izvor straha od govorenja na inom jeziku. Primjerice, mnogi korisnici ne žele govoriti na ciljnom jeziku ako nisu u potpunosti sigurni da vladaju tim jezikom i da im se neće omaknuti pogreška te smatraju da je izgovor najvažniji aspekt učenja stranog jezika (Gynan 1989, prema Onwuegbuzie i sur., 1999). Međutim, gotovo je nemoguće govoriti ini jezik na način na koji ga govore izvorni govornici. Problem nastaje kada osobe osjećaju neugodu zbog vlastita izgovora. To se posebno vidi kod odraslih polaznika tečajeva stranih jezika koji mnogo teže usvajaju glasove nepoznatog jezika (usp. Kayaoğlu i Sağlamel 2013). U skladu s time, izrazito paze što i kako govore, smatraju da je važno imati odličan naglasak te da postoje ljudi koji imaju poseban talent za učenje jezika. Takva nerealna očekivanja dodatno povećavaju stupanj straha od stranog jezika (Horwitz 1988, prema Onwuegbuzie i sur., 1999).

3.2. Strah od slušanja na inom jeziku

Slušanje predstavlja temelj učenja jezika bez kojega je nemoguće ostvariti interakciju između govornika. Kako bi osobe uspješno komunicirale u stvarnom životu, odnosno izvan razreda, moraju razviti potrebne slušne vještine (Rezaabadi 2016). Dunkel (1986) naglašava važnost uspješnog razumijevanja slušanjem²⁰ koje prethodi učinkovitoj usmenoj produkciji (prema Arnold 2000: 778). Mišljenje da je slušanje pasivna aktivnost napušta se te se prihvaća stav prema kojemu je ono aktivan proces jer slušatelj nije osoba koja samo prima informaciju nego konstruira paletu značenja koja podrazumijeva odabir onog značenja koje odgovara kontekstu govornikove poruke (Mihaljević Djigunović i Legac 2008).

Budući da je u suvremenoj nastavi jezika naglasak na komunikaciji, važno je komunikaciju promatrati cjelovito, na način da se uključi i perspektiva primatelja poruke. U

²⁰ Eng. *listening comprehension*

kontekstu slušanja, javlja se recepcijski strah koji Wheelless definira kao „strah od pogrešnoga razumijevanja, neadekvatnoga shvaćanja i/ili nemogućnosti psihološke prilagodbe tuđim porukama“ (Wheelless 1975: 263, prema Mihaljević Djigunović 2002: 53). Osobe koje osjećaju strah od inog jezika, imaju tendenciju iskusiti viši stupanj straha od slušanja na inom jeziku (Hussein 2005, prema Rezabaadi 2016).

Fokus većine istraživanja straha od inog jezika usmjeren je na govorenje, a u posljednje se vrijeme više govori o receptivnim vještinama i receptivnom strahu. Slušanje je jedna od najefektivnijih vještina potrebnih osobi koja uči strani jezik (Serraj i Noordin 2013). Dok jedni govore općenito o strahu od stranog jezika tijekom ovladavanja ciljnim jezikom, drugi smatraju da se strah pojavljuje samo u pojedinim područjima, primjerice u području slušanja (Elkhafai fi 2005, prema Serraj i Noordin 2013). Strah od slušanja na stranom jeziku i razumijevanje slušanjem negativno su povezani, dakle, što je veći strah od slušanja, razumijevanje onog što se sluša je manje (Serraj i Noordin 2013). Strah od slušanja na stranom jeziku povezan je s vještinom slušanja te je svojstven isključivo kontekstu učenja stranog jezika (Kimura 2011, prema Serraj i Noordin 2013: 4).

Rost (2014) strah od slušanja naziva stresom te navodi da se visoka razina stresa povezuje s nižom razinom razumijevanja slušanjem te povećanim vremenom potrebnim za odgovor. Stres kao takav nije presudan čimbenik za učenje stranog jezika jer je gotovo nemoguće zamisliti bilo kakvo učenje bez imalo stresa, no postaje problematičan ako je iznimno visok i kroničan ili ako korisnik nema efektivnih strategija kojima bi taj stres smanjio (Kaplam 1999, prema Rost 2014).

Slušanje je na prvom jeziku automatizirano, odnosno nesvjesno i brzo te ne zahtijeva poseban napor (Bargh 2007; Bargh i Chartrand 1999, sve prema Kimura 2017: 13). S druge strane, kod slušanja na stranom jeziku izostaje upravo automatizacija čiji nedostatak može utjecati na pojavu straha od slušanja. Također, strah od slušanja može uzrokovati želja za slušanjem poput izvornog govornika ciljnog jezika. No, to nije ni poželjno ni potrebno, a u konačnici nije ostvarivo zbog utjecaja prvog jezika (Rost 2014). Ciljni jezik uvijek nastojimo slušati „ušima prvog jezika“ (Cutler 2012, prema Rost 2014: 136) i u skladu s time, na zvukove koje proizvodimo u ciljnom jeziku, gledamo kroz prvi jezik te se doima da je fonologija drugog jezika zapravo devijacija iz prvog jezika (Rost 2014). S obzirom na istaknutost materinskog jezika, ne iznenađuje pojava straha od inog jezika, posebno kod osoba čiji materinski i ciljni jezik ne pripadaju istoj jezičnoj skupini.

Kimura (2017) povezuje strah od slušanja na stranom jeziku s dojmom koji pojedinac ostavlja na društvo te smatra da je strah od slušanja na stranom jeziku djelomično društveno uvjetovan. Baran-Łucarz (2013) također povezuje strah od slušanja sa strahom od negativne društvene evaluacije jer je to ustvari subjektivni doživljaj situacije u kojoj se odvija slušanje. Dakle, predstavlja otežavajuću okolnost za slušatelja koji nije siguran na koji bi način trebao misliti, kako bi se trebao ponašati te koje strategije odabrati, što vodi do nižeg stupnja razumijevanja slušanjem.

Nadalje, Mihaljević Djigunović i Legac (2008) govore o važnosti triju spomenutih faza Tobiasovog modela, s posebnim naglaskom na fazu obrade informacija koja je ključna pri razumijevanju slušanjem. Nedostatak koncentracije ili visoka razina stresa mogu ometati osobu tijekom slušanja na inom jeziku te dovesti do pogrešnog razumijevanja poruke i nejasnoća koje mogu uzrokovati pojavu straha. Navedeno ukazuje na povezanost uspješnog razumijevanja slušanjem sa stupnjem straha koji se pojavljuje u bilo kojoj fazi procesa učenja inog jezika.

Istražujući strah od slušanja kod jednojezičnih i dvojezičnih osoba, Legac (2007) je utvrdio značajno veći strah od slušanja na engleskom jeziku kod jednojezičnih osoba (prema Mihaljević Djigunović 2013: 482). Iste rezultate potvrđuje u istraživanju straha od slušanja i razumijevanja slušanjem kod jednojezičnih i dvojezičnih hrvatskih učenika engleskog kao stranog (Mihaljević Djigunović i Legac 2008). Navedena istraživanja govore o negativnoj povezanosti između poznavanja više jezika i straha od slušanja.

Kimura (2017) govori o potrebi postavljanja jasne teorije te mjernih instrumenata za strah od slušanja kako bi se rezultati brojnih istraživanja jasnije interpretirali. Instrumenti kojima se često mjeri strah od slušanja zapravo su izvedenica instrumenata konstruiranih za utvrđivanje straha od čitanja (Elkhafaifi 2005; Zhang 2013, sve prema Kimura 2017). Iako su slušanje i čitanje receptivne vještine, postoje određene razlike. Primjerice, faza obrade informacija kod slušanja događa se u stvarnom vremenu (Vandergrift 2007, prema Kimura 2017), često ne postoji prilika da osoba zastane, promisli te da drugi put sluša već rečeno (Rost 2002, prema Kimura 2017). Uz to, slušatelji, naspram čitatelja, moraju pratiti neverbalne znakove i paralingvističke značajke koje prate usmenu poruku (Harris 2003, prema Kimura 2017: 3). Dakle, slušanje je aktivnost koja se odvija spontano i u stvarnom vremenu, stoga je važno usmjeriti se na kontekst poruke, a ne na svaku riječ.

4. Istraživanje straha od inojezičnog hrvatskog

Interes za učenje hrvatskog jezika raste, stoga se javlja potreba za istraživanjem čimbenika koji utječu na ovladavanje inojezičnim hrvatskim u svrhu unapređenja nastave. „Hrvatski je jezik, uvjetno rečeno, mali jezik, (Hagège, 2005), ali jezik koji u sebi sadrži velik kulturni potencijal“ (Pasini 2010: 189). Društvene okolnosti značajno su utjecale na učenje hrvatskog kao inog, a razlozi učenja hrvatskog različiti su. Različite profesionalne, dobne i društvene skupine pokazuju interes za učenje hrvatskog jezika (Pavlin 2006). Utjecaj afektivnih čimbenika na ovladavanje jezikom neupitan je. Zbog složenosti hrvatskog jezika te rastućeg interesa za učenje, valja istražiti pojavu straha od jezika u ovladavanju inojezičnim hrvatskim. Većina istraživanja straha od jezika u Hrvatskoj bavi se engleskim kao stranim jezikom (usp. Mihaljević Djigunović 2002). Mardešić i Pasini (2015) istraživale su strah od hrvatskog kao stranog jezika u sklopu Croaticuma, no rezultati istraživanja još nisu objavljeni.

4.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest utvrditi postojanje straha od jezika kod korisnika koji uče hrvatski jezik kao ino na Croaticumu, u sklopu Filozofskog fakulteta u Zagrebu te utvrditi postojanje povezanosti fenomena straha od jezika s ostalim važnim varijablama poput stupnja ovladanosti jezikom, spola, samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom te pripadnosti jezičnim skupinama. Nastava na Croaticumu temelji se na komunikacijskom pristupu (Pavlin 2006), a od polaznika se zahtijeva aktivno sudjelovanje na nastavi te ih se od početka potiče na komunikaciju. U skladu s navedenim, posebna pozornost usmjerena je na strah koji se javlja u osnovnim jezičnim djelatnostima – slušanju i govorenju na hrvatskom jeziku.

Ovladavanje inojezičnim hrvatskim može predstavljati zahtjevnu aktivnost odraslim neizvornim govornicima. Pojava straha od hrvatskog jezika moguća je zbog složene strukture hrvatskog jezika, nesrodnosti prvog i ciljnog jezika te neizostavnih individualnih značajki ispitanika.

4.1.1. Problemi i hipoteze

U skladu s ciljem istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze.

Problemi:

1. Istražiti postoji li povezanost razine straha od hrvatskog jezika i stupnja učenja kod polaznika Croaticuma.
2. Provjeriti postoji li razlika između straha od govorenja i straha od slušanja na hrvatskom jeziku.
3. Istražiti postojanje razlike u stupnju straha od hrvatskog jezika s obzirom na spol
4. Istražiti povezanost samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom sa strahom od hrvatskog jezika.
5. Istražiti postoji li razlika u stupnju straha od hrvatskog jezika s obzirom na pripadnost slavenskoj jezičnoj skupini.

Na temelju navedenih problema istraživanja, ističu se sljedeće hipoteze:

Hipoteza 1 – *Strah od hrvatskog jezika veći je na početnom stupnju učenja.*

Hipoteza 2 – *Polaznici Croaticuma pokazuju veći strah od govorenja na hrvatskom jeziku te manji strah od slušanja.*

Hipoteza 3 – *Strah od hrvatskog jezika veći je kod polaznica nego kod polaznika Croaticuma.*

Hipoteza 4 – *Polaznici koji svoju ovladanost hrvatskim jezikom samoprocjenjuju bolje, pokazuju niži stupanj straha od jezika od onih koji ju lošije samoprocjenjuju.*

Hipoteza 5 – *Govornici slavenskih jezika pokazuju niži stupanj straha od hrvatskog jezika, za razliku od govornika ostalih skupina jezika.*

4.2. Metodologija

4.2.1. Mjerni instrumenti i postupak

Istraživanje je provedeno na Croaticumu – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik, uz odobrenje voditeljice dr. sc. Marice Čilaš Mikulić, više lektorice, u svibnju 2017. godine. Prilagođeni upitnik koji su ispitanici ispunili u potpunosti je anonimn te su se podaci koristili isključivo u svrhu izrade ovog rada.

Upitnik koji su ispitanici ispunjavali u prvom se dijelu sastoji od općih pitanja vezanih uz dob, spol, obrazovanje, prvi jezik, poznavanje drugih stranih jezika, razloge učenja hrvatskog jezika i samoprocjenu ovladavanja hrvatskim jezikom te ostalim stranim jezicima. Drugi dio sastoji se od 23 tvrdnje na koje su ispitanici odgovarali zaokruživanjem broja 1 – 5 na skali Likertova tipa pri čemu 1 znači da se ispitanik u potpunosti ne slaže s navedenom tvrdnjom, dok 5 označava ispitanikovo potpuno slaganje. Tvrdnje su oblikovane tako da 1 uvijek podrazumijeva najniži stupanj straha od jezika, dok 5 označava najviši.

Upitnik je nastao kombinacijom nekoliko već postojećih upitnika za istraživanje straha od jezika te je prilagođen potrebama istraživanja. Korišteni upitnici su: CROEFLA (Mihaljević Djigunović i sur., 2004), Upitnik za mjerenje straha od jezika (MacIntyre i Gardner 1994, prema Mihaljević Djigunović 2002), Upitnik za ispitivanje straha od komunikacije PRCA-24 (McCroskey i Beatty 1984, prema Mihaljević Djigunović 2002) te Upitnik o strahu od slušanja (Rost i Ross 1991 prema Mihaljević Djigunović 2002).

S obzirom na postavljene probleme i hipoteze istraživanja, za pojedine su hipoteze tvrdnje podijeljene na one koje se odnose na opći strah od jezika, strah od govorenja te strah od slušanja na hrvatskom. Tvrdnje koje se odnose općenito na strah od hrvatskog jezika su 6, 7, 8, 13, 14, 21, 23, tvrdnje vezane uz strah od govorenja su 1, 2, 3, 4, 12, 15, 16, 18²¹, 20, 22, a tvrdnje vezane uz strah od slušanja su 5, 9, 10, 11, 17, 18 i 19 (usp. *Prilog 1*).

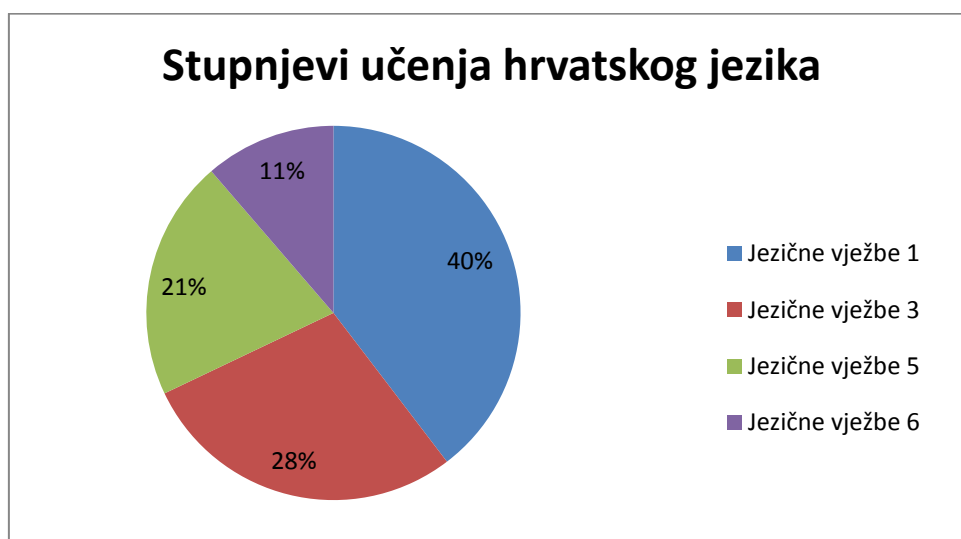
Vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika bilo je 10 minuta. Ispitanici koji su pohađali nastavu na Jezičnim vježbama 1 ispunjavali su upitnik na engleskom jeziku, dok su ispitanici na Jezičnim vježbama 3, 5 i 6 ispunjavali upitnik na hrvatskom jeziku zbog više razine ovladanosti hrvatskim.

Program koji je korišten za analizu podataka jest *SPSS for Windows 13*.

²¹ Tvrdnja 18 pokriva i govorenje i slušanje.

4.2.2. Ispitanici

U istraživanju su sudjelovala ukupno 53 ispitanika, a uzorak su činili polaznici Croaticuma koji su pohađali ljetni semestar na različitim stupnjevima (Jezične vježbe 1, Jezične vježbe 3, Jezične vježbe 5 i 6)²². Tijekom provođenja istraživanja najviše je polaznika bilo na Jezičnim vježbama 1, pa ta skupina prema broju ispitanika prednjači u odnosi na ostale stupnjeve relevantne za istraživanje. U istraživanju je sudjelovao 21 polaznik Jezičnih vježbi 1, 17 polaznika Jezičnih vježbi 3, 11 polaznika Jezičnih vježbi 5 te 6 polaznika Jezičnih vježbi 6. Iako se podjela stupnjeva ovladanosti jezikom (jezičnih vježbi) ponešto razlikuje od klasičnih stupnjeva u ZEROJ-u, Jezične vježbe 5 i 6 u obradi podataka promatrane su zajedno jer je između njih najmanje vidljiva razlika, odnosno stupanj B2+ prema svojim značajkama najbliži je stupnju C1 (usp. ZEROJ 2005: 32).

Grafikon 1: Stupnjevi učenja hrvatskog jezika

Osim različitih stupnjeva ovladanosti hrvatskim jezikom, važno je istaknuti da ispitanici predstavljaju iznimno heterogenu skupinu, počevši od dobi, razloga učenja hrvatskog jezika do poznavanja ostalih stranih jezika te podrijetla. U *Tablici 1* prikazani su deskriptivni podaci kategorijskih varijabli. Iako nisu korišteni svi navedeni podaci u ukupnoj obradi, prikazani su radi boljeg pregleda.

²² Jezične vježbe 1 odgovaraju stupnju A2 (temeljni stupanj), Jezične vježbe 3 odgovaraju stupnju B1+ (jak prijelazni stupanj, Jezične vježbe 5 odgovaraju B2+ stupnju (jak samostalni stupanj) te Jezične vježbe 6 odgovaraju stupnju C1 (napredni stupanj) (usp. ZEROJ 2005).

Tablica 1. Frekvencije i postoci odgovora kategorijskih varijabli

VARIJABLA	RAZINA	f	%
Spol	muško	14	26.4
	žensko	39	73.6
Obrazovanje	srednja škola	7	13.2
	fakultet	39	73.6
	ostalo	7	13.2
Poznavanje drugih stranih jezika	da	49	92.5
	ne	4	7.5
Slavenski jezik	da	17	32.1
	ne	36	67.9

LEGENDA:

f – frekvencija odgovora

% – postotak odgovora

Iz *Tablice 1* vidljive su određene karakteristike ispitanika. Ključne kategorijske varijable korištene u obradi podataka su spol te pripadnost, odnosno nepripadnost slavenskoj skupini jezika. Od ukupno 53 ispitanika, 14 je bilo muškaraca (26.4 %) te 39 žena (73.6 %). Provjerili smo razliku u stupnju straha od hrvatskog jezika s obzirom na spol. Također, vidimo da je najviše visokoobrazovanih ispitanika, njih 39 (73.6 %). Budući da je broj ispitanika koji pripadaju slavenskoj skupini jezika veći od 10, istražili smo i razliku u strahu od hrvatskog jezika ovisno o tome jesu li ispitanici govornici slavenskih ili neslavenskih jezika. Iz *tablice 1* vidimo da 17 ispitanika (32.1 %) pripada slavenskoj skupini jezika, dok 36 ispitanika (67.9 %) pripada drugim skupinama jezika, poput germanske skupine, romanske skupine i ostalih. Slavenskoj skupini jezika pripada 6 ispitanika koji su naveli kao svoj prvi jezik poljski, 4 su izvorna govornika češkog jezika, zatim 3 govornika bugarskog, 3 govornika makedonskog te 1 govornik ruskog jezika.

Nadalje, jedan od problema koji nije bilo moguće istražiti vezan je uz poznavanje drugih stranih jezika, osim hrvatskog. Budući da je broj ispitanika koji ne poznaju druge strane jezike manji od 10 ($N = 4$), nije bilo moguće istražiti povezanost između poznavanja, odnosno nepoznavanja više jezika i straha od hrvatskog jezika.

4.3. Rezultati

Prije obrade podataka vezanih uz istraživačke probleme, provjerili smo normalitete distribucija kako bismo odredili koju ćemo vrstu obrade podataka koristiti kod pojedinih istraživačkih problema. U *Tablici 2* prikazani su rezultati Kolmogorov-Smirnov testa za testiranje normaliteta distribucija.

Tablica 2. Rezultati Kolmogorov-Smirnov testa pri testiranju normaliteta distribucija mjerenih varijabli

VARIJABLA	Z	P
dob	1.17	0.13
samoprocjena ovladanosti hrvatskim jezikom	1.58	0.01
samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku	1.51	0.02
samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku	1.89	0.00
samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na stranom jeziku	2.05	0.00
samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku	1.87	0.00
ukupan rezultat straha od jezika	0.57	0.90
ukupan rezultat straha od govorenja	0.59	0.87
ukupan rezultat straha od slušanja	0.85	0.46
prosječan rezultat straha od jezika	0.57	0.90
prosječan rezultat straha od govorenja	0.59	0.87
prosječan rezultat straha od slušanja	0.85	0.46
stupanj jezičnih vježbi	1.73	0.01

LEGENDA:

Z – Kolmogorov Smirnov Z

P – vjerojatnost pogreške

Rezultati u *Tablici 2* pružaju informacije o razlici među varijablama, odnosno 6 od 13 varijabli statistički se značajno razlikuje od normalne raspodjele ($p < 0.05$). To su varijable: samoprocjena ovladanosti hrvatskim jezikom, samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku, samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku, samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na stranom jeziku, samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku i stupanj jezičnih vježbi. Kod tih ćemo varijabli koristiti neparametrijsku statistiku, dok ćemo kod ostalih varijabli koristiti parametrijsku statistiku pri odgovaranju na probleme istraživanja.

4.3.1. Kontinuirane varijable istraživanja

Dodatno smo prije odgovaranja na postavljene probleme istraživanja u *Tablici 3* prikazali parametre za sve kontinuirane varijable u istraživanju. S obzirom na nejednak broj tvrdnji koje se odnose na govorenje i slušanje, ukupan rezultat svih varijabli nije realan, stoga

se u interpretaciji tog dijela promatra prosječan rezultat pojedinog straha jer ih je samo na taj način moguće uspoređivati.

Tablica 3. Deskriptivna obilježja kontinuiranih varijabli

VARIJABLA	M	C	D	SD	Min	Max
razina jezičnih vježbi	2.04	2.00	1.00	1.037	1	4
dob	26.42	24.00	23.00	6.231	18	49
Samoprocjena ovladanosti hrvatskim jezikom	3.00	3.00	3.00	1.019	1	5
Samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku	2.92	3.00	3.00	1.053	1	5
Samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku	3.38	4.00	4.00	1.228	1	5
Samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na stranom jeziku	3.78	4.00	4.00	0.896	1	5
Samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku	4.06	4.00	4.00	0.852	2	5
1. Neugodno mi je govoriti hrvatski jezik u učionici jer se bojim da ću zvučati smiješno.	1.85	2.00	1.00	0.969	1	4
2. Strah me kad moram duže komunicirati na hrvatskom jeziku.	2.21	2.00	2.00	1.116	1	5
3. Ne volim sudjelovati u grupnim diskusijama na hrvatskom jeziku.	2.09	2.00	1.00	1.097	1	5
4. Bojim se govoriti hrvatski jezik izvan učionice jer mislim da nemam dovoljno znanja za stvarnu komunikaciju.	2.21	2.00	1.00	1.261	1	5
5. Zbunim se kad netko govori prebrzo hrvatski jezik.	3.00	3.00	2.00	1.225	1	5
6. Mislim da je učenje stranih jezika teško.	2.94	3.00	2.00	1.247	1	5
7. Mislim da je učenje hrvatskog jezika teško.	3.06	3.00	2.00	1.350	1	5
8. Nisam talentiran/a za učenje stranih jezika pa mi to dodatno otežava učenje hrvatskog jezika.	2.06	2.00	1.00	1.082	1	5
9. Nervozan/nervozna sam kad nisam siguran/sigurna da dobro razumijem ono što slušam na hrvatskom.	2.49	2.00	2.00	1.103	1	5
10. Za učenje hrvatskog jezika treba znati mnogo o hrvatskoj kulturi.	2.55	2.00	2.00	1.218	1	5
11. Teško mi je razumjeti izvorne govornike hrvatskog jezika izvan učionice jer govore drugačije.	2.68	3.00	3.00	1.237	1	5
12. Nervozan/ nervozna sam kad znam kako se nešto kaže na hrvatskom, ali to ne mogu izreći.	2.91	3.00	4.00	1.334	1	5
13. Mislim da je hrvatska gramatika komplicirana i zbog toga sam nesiguran/nesigurna u sebe.	2.70	3.00	2.00	1.202	1	5
14. Ne mogu slobodno koristiti hrvatski jezik jer me brinu moguće pogreške.	2.38	2.00	2.00	1.244	1	5
15. Neugodno mi je zbog svojeg izgovora riječi	2.17	2.00	2.00	1.172	1	5

na hrvatskom.						
16. Ponekad sam nesiguran/nesigurna jer je teško točno formulirati rečenicu na hrvatskom.	3.25	3.00	4.00	0.979	1	5
17. Neugodno mi je kada pogrešno razumijem pitanje na hrvatskom jeziku.	2.83	3.00	3.00	1.252	1	5
*18. Teško mi je koncentrirati se kada govorim hrvatski jezik ili kada trebam razumjeti osobu s kojom razgovaram na hrvatskom.	2.15	2.00	2.00	0.969	1	4
19. Najteža stvar u hrvatskom za mene je razumjeti ono što slušam.	2.23	2.00	1.00	1.310	1	5
20. Strah me kad pomislim da moram govoriti na stranom jeziku.	2.06	2.00	1.00	1.167	1	5
21. Mislim da ne napredujem dovoljno u učenju hrvatskog jezika i to me brine.	2.25	2.00	1.00	1.175	1	5
22. Izbjegavam situacije u kojima moram govoriti na hrvatskom izvan učionice.	2.06	2.00	1.00	1.167	1	5
23. Ponekad puno toga u hrvatskom ne razumijem, ali ne tražim pomoć.	2.04	2.00	1.00	1.192	1	5
ukupan rezultat straha od jezika	56.13	55.00	55.00	13.812	28	85
ukupan rezultat straha od govorenja	22.94	23.00	17.00	7.107	10	41
ukupan rezultat straha od slušanja	17.92	17.00	16.00	5.151	8	30
prosječan rezultat straha od jezika	2.44	2.39	2.39	0.601	1.22	3.70
prosječan rezultat straha od govorenja	2.29	2.30	1.70	0.711	1	4.1
prosječan rezultat straha od slušanja	2.56	2.43	2.29	0.736	1.14	4.29

LEGENDA:

* tvrdnja koja ulazi u skalu govorenja i skalu slušanja

M – aritmetička sredina

C – centralna vrijednosti (medijan)

D – dominantna vrijednost (mod)

SD – standardna devijacija

Min – najmanji rezultat

Max – najveći rezultat

Iz *Tablice 3* može se primijetiti srednja ocjena ($M = 3.00$) kada je riječ o ukupnoj samoprocjeni ovladanosti hrvatskim jezikom. Ispitanici su samoprocjenjivali ovladanost hrvatskim te drugim stranim jezikom kojim najbolje vladaju, pri čemu ocjena 1 pokazuje najslabiju ovladanost, dok ocjena 5 označava odličnu ovladanost jezikom. Ukupnoj samoprocjeni ovladanosti hrvatskim jezikom dodane su samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku za koju je dobivena najmanja ocjena $M = 2.92$ te samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku s nešto boljom, no i dalje srednjom ocjenom $M = 3.38$. Ispitanici su samoprocjenjivali ovladanost vještinom slušanja i govorenja na hrvatskom jeziku zasebno kako bi se vidjela moguća razlika u ovladavanju osnovnim jezičnim djelatnostima. Što se tiče samoprocjene ovladanosti vještinom govorenja na stranom jeziku, ocjena je bolja $M = 3.78$, dok je za samoprocjenu ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku dobivena najviša ocjena, odnosno ocjena 4 ($M = 4.06$). Ako

usporedimo navedene samoprocjene, možemo zaključiti da ispitanici bolje samoprocjenjuju ovladanost stranim jezikom naspram ukupne ovladanosti hrvatskim jezikom. Najmanji rezultat (Min) dobiven je za sve samoprocjene, osim za samoprocjenu ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku kod koje je najniža ocjena 2. Najveći rezultat (Max) ostvaren je za sve samoprocjene.

Nadalje, ako promotrimo aritmetičku sredinu pojedinih tvrdnji iz upitnika, možemo primijetiti da je najviše odgovora *ne slažem se* (1.5 – 2.5), a zatim *ne znam* (2.5 – 3.5). Upravo ovi odgovori ukazuju na odsustvo visokog ukupnog straha od hrvatskog jezika. Gledajući rezultat srednje vrijednosti za svaku tvrdnju, nema tvrdnji s kojima se ispitanici *u potpunosti ne slažu* (do 1.5), *slažu se* (3.5 – 4.5) te *u potpunosti slažu* (više od 4.5). Tvrdnja koja pokazuje najviši stupanj slaganja je 16. Ponekad sam nesiguran/nesigurna jer je teško točno formulirati rečenicu na hrvatskom, čija je srednja vrijednost $M = 3.25$. Nakon navedene tvrdnje slijede tvrdnje 7. Mislim da je učenje hrvatskog jezika teško, s aritmetičkom sredinom $M = 3.06$ te 5. Zbunim se kad netko govori prebrzo hrvatski jezik, čija je aritmetička sredina $M = 3.00$. U tablici vidimo da je stupanj slaganja s tvrdnjama 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 16 te 17 od 2.55 do 3.25 što ih prema rasponu Likertove skale smješta u kategoriju odgovora 3 – *ne znam*. Preostale tvrdnje, dakle, tvrdnje 1, 2, 3, 4, 8, 9, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22 te 23 smještene su u kategoriju odgovora 2 – *ne slažem se*. Najniži stupanj slaganja vidljiv je kod tvrdnje 1. Neugodno mi je govoriti hrvatski jezik u učionici jer se bojim da ću zvučati smiješno, sa srednjom vrijednosti $M = 1.85$, a zatim kod tvrdnje 23. Ponekad puno toga u hrvatskom ne razumijem, ali ne tražim pomoć ($M = 2.04$). Što se tiče najmanjeg i najvećeg rezultata, iznimka je tvrdnja 18. Teško mi je koncentrirati se kada govorim hrvatski jezik ili kada trebam razumjeti osobu s kojom razgovaram na hrvatskom za koju je najveći rezultat 4, dakle, niti jedan ispitanik nije zaokružio 5 (u potpunosti se slažem). Za sve ostale tvrdnje iz upitnika raspon odgovora je maksimalan (1 – 5). Navedeni rezultati upućuju na to da je strah od jezika kategorija koja je povezana s individualnim karakteristikama ispitanika. Dakle, prema pojedinim česticama, postoje oni koji ne osjećaju strah od hrvatskog jezika, kao i oni koji osjećaju velik strah.

Uvidom u posljednji dio tablice koji se odnosi na prosječne rezultate straha, vidimo da je prosječan rezultat straha od jezika $M = 2.44$, dok je prosječan rezultat straha od govorenja $M = 2.29$, a straha od slušanja nešto veći, odnosno $M = 2.56$.

4.4. Rezultati prema problemima i hipotezama

4.4.1. Povezanost razine straha od jezika i stupnja učenja jezika

Kako bismo istražili postoji li povezanost u razini straha od jezika i stupnja učenja jezika kod polaznika Croaticuma, odnosno odgovorili na prvi problem istraživanja, izračunat je Spearmanov koeficijent korelacije između stupnja jezičnih vježbi koje je ispitanik pohađao i ukupnog straha od hrvatskog jezika. Iako je očekivana negativna korelacija između ove dvije varijable, pokazalo se da nema statistički značajne povezanosti ($r = -0.20$; $p > 0.05$) između stupnja jezičnih vježbi koje je ispitanik završio i ukupnog straha od hrvatskog jezika. S obzirom na to da hipoteza nije potvrđena, dodatno smo provjerili postoji li povezanost stupnja jezičnih vježbi i rezultata straha od govorenja te straha od slušanja na hrvatskom. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna i negativna povezanost između stupnja jezičnih vježbi te straha od slušanja ($r = -0.29$; $p < 0.05$), ali ne i straha od govorenja ($r = -0.14$; $p > 0.05$).

Korelacija nije visoka, ali je očekivanog smjera, odnosno govori da strah od slušanja raste sa smanjenjem stupnja jezičnih vježbi koje je ispitanik odslušao. Temeljem navedenog, djelomično smo potvrdili prvu hipotezu istraživanja, odnosno ukupna razina straha nije povezana sa stupnjem jezičnih vježbi koje ispitanici pohađaju, ali dio koji se odnosi na strah od slušanja povezan je u očekivanom smjeru.

4.4.2. Razlika u strahu od govorenja i strahu od slušanja na hrvatskom jeziku

Drugim problemom željeli smo provjeriti postoji li razlika između straha od govorenja i straha od slušanja na hrvatskom jeziku kod polaznika Croaticuma. U tu smo svrhu izračunali t-test za zavisne uzorke ispitanika. Rezultati koje smo dobili pokazuju da postoji statistički značajna razlika u strahu od govorenja i strahu od slušanja ($t = 2.91$; $df = 52$; $p < 0.01$). Srednje vrijednosti odbacuju našu hipotezu jer se pokazalo da je strah od slušanja veći ($M = 2.6$) nego strah od govorenja ($M = 2.3$). Rezultati su prikazani i grafički.

Slika 1. Razlika u srednjim vrijednostima straha od govorenja i straha od slušanja kod polaznika Croaticuma.

4.4.3. Razlika u strahu od hrvatskog jezika ovisno o spolu ispitanika

Kako bismo odgovorili na treći problem istraživanja i provjerili postoji li razlika u strahu od hrvatskog jezika ovisno o spolu ispitanika, proveli smo t-test za nezavisne skupine ispitanika. Dobiveni rezultati nisu potvrdili našu hipotezu o postojanju razlike između muškaraca i žena, polaznika Croaticuma, u strahu od hrvatskog jezika ($t = 0.12$; $df = 51$; $p > 0.05$).

4.4.4. Povezanost samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom sa strahom od jezika

Željeli smo ispitati postoji li povezanost između samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom sa strahom od jezika kod polaznika Croaticuma. Provjerili smo povezanost ukupnog straha te straha od govorenja i straha od slušanja i to s varijablom samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom kao i varijablom ovladanosti vještinom slušanja i ovladanosti vještinom govorenja. Dobivene Pearsonove korelacije prikazane su u *Tablici 4*.

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacije pri procjeni povezanosti samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom sa strahom od jezika.

VARIJABLA		Samoprocjena ovladanosti hrvatskim jezikom	Samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku	Samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku
ukupan rezultat straha od jezika	r	-0.25	-0.17	-0.27
	p	0.07	0.22	0.05
ukupan rezultat straha od govorenja	r	-0.16	-0.12	-0.18
	p	0.25	0.40	0.20
ukupan rezultat straha od slušanja	r	-0.41	-0.30	-0.51
	p	0.00	0.03	0.00

LEGENDA:

r – Pearsonov koeficijent korelacije

p – vjerojatnost pogreške

Dobiveni rezultati prikazani u *Tablici 4* pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između samoprocjene ovladanosti hrvatskim jezikom i ukupnog rezultata straha od slušanja hrvatskog jezika ($r = -0.41$; $p < 0.01$), dok nema korelacije s ukupnim rezultatom straha od jezika ($r = -0.25$; $p > 0.05$) te ukupnim rezultatom straha od govorenja ($r = -0.16$; $p > 0.05$). Također, varijabla samoprocjene ovladanosti vještinom govorenja hrvatskog jezika statistički je značajno povezana s ukupnim rezultatom straha od slušanja na hrvatskom ($r = -0.30$; $p < 0.05$), a izostaje korelacija s ukupnim rezultatom straha od hrvatskog ($r = -0.17$; $p > 0.05$) te ukupnim rezultatom straha od govorenja ($r = -0.12$; $p > 0.05$). Naposljetku, varijabla samoprocjene ovladanosti vještinom slušanja hrvatskog jezika statistički je značajno povezana s ukupnim rezultatom straha od hrvatskog jezika ($r = -0.27$; $p < 0.05$) i ukupnim rezultatom straha od slušanja ($r = -0.51$; $p < 0.01$). Ni ova varijabla nije povezana s ukupnim rezultatom straha od govorenja na hrvatskom ($r = -0.18$; $p > 0.05$). Sve su korelacije očekivanog negativnog predznaka koji pokazuje da s povećanjem rezultata navedenih samoprocjena dolazi do smanjenja rezultata straha od jezika. Prikazani podaci pokazuju da je četvrta hipoteza djelomično potvrđena.

4.4.5. Razlika u strahu od jezika ovisno o tome jesu li polaznici Croaticuma pripadnici slavenske ili neslavenske skupine jezika

Na kraju smo provjerili postojanje razlike u strahu od jezika ovisno o tome jesu li polaznici Croaticuma govornici slavenskih ili neslavenskih jezika. I ovdje smo proveli t-test za nezavisne skupine koji je pokazao da kod polaznika Croaticuma postoji statistički značajna

razlika u strahu od hrvatskog jezika između govornika slavenskih i neslavenskih jezika ($t = 2.74$; $df = 51$; $p < 0.01$). Ovdje smo ponajprije napravili podjelu na govornike slavenskih i neslavenskih jezika, opisanu u potpoglavlju „Ispitanici“.

Na Slici 2 vidimo smjer razlike koji potvrđuje našu hipotezu da je strah od jezika kod polaznika Croaticuma manji kod onih koji su govornici slavenskih jezika nego kod onih koji nisu.

Slika 2. Razlika u srednjim vrijednostima straha od jezika kod polaznika Croaticuma koji su govornici slavenskih i neslavenskih jezika

5. Rasprava

Rezultati istraživanja pokazuju da je strah od jezika u određenoj mjeri prisutan i kod polaznika Croaticuma koji su sudjelovali u istraživanju. Tome u prilog govori maksimalan raspon odgovora na 22 od 23 tvrdnje iz upitnika. Dakle, postoje oni koji osjećaju velik strah u pojedinim česticama, kao i oni koji ne osjećaju strah od hrvatskog jezika. U interpretiranju dobivenih podataka ne smije se zaboraviti heterogenost skupine ispitanika. Ispitanici se razlikuju prema dobi²³, spolu, razlozima učenja hrvatskog, stupnju jezičnih vježbi te prvom jeziku. Također, mogući razlog maksimalnog raspona odgovora jesu osobine ličnosti. Primjerice, introvertiranim osobama teže je komunicirati s drugim ljudima, a dodatnu teškoću predstavlja komunikacija na jeziku kojim ne vladaju u potpunosti. Kod takvih osoba moguća je pojava većeg straha od jezika.

S druge strane, prethodno je naglašena povezanost spremnosti na komunikaciju na inom jeziku s kontekstom učenja, kao i sa strahom od komunikacije. Istraživanja pokazuju da oni koji uče ini jezik izvan svoje zemlje te su u doticaju s izvornim govornicima ciljnog jezika, pokazuju viši stupanj spremnosti na komunikaciju od onih koji imaju ograničen kontakt s izvornim govornicima (Baker i MacIntyre 2002, prema Baghaei 2013).

Prva hipoteza koja nam govori da je *strah od hrvatskog jezika veći na početnom stupnju učenja*, odnosno na Jezičnim vježbama 1, postavljena je na temelju rezultata prethodnih istraživanja straha od jezika. Možemo zaključiti da „s porastom znanja jezika opada strah od jezika“ (Gardner i sur., 1979 prema Mihaljević Djigunović 2002: 16). Dakle, početnici osjećaju veći strah od jezika naspram korisnika na višim stupnjevima uglavnom zbog nedovoljno razvijene jezične kompetencije. Postavljenoj hipotezi u prilog ide i pretpostavka da se strah od jezika smanjuje s povećanjem vremena koje se provede u zemlji u kojoj se govori ciljni jezik (Puškar 2010). Dakle, kod polaznika Croaticuma koji su na naprednom stupnju, očekivao se manji strah, za razliku od onih na početnom, zbog duljeg vremena provedenog u Hrvatskoj ili zbog razvijenije jezične kompetencije, no rezultati su pokazali da ukupan strah od hrvatskog jezika nije povezan sa stupnjem jezičnih vježbi.

Međutim, kada je riječ o slušanju na hrvatskom jeziku, korelacija ide u očekivanom smjeru. Što je stupanj učenja hrvatskog jezika viši, niži je stupanj straha od slušanja na hrvatskom. Navedeno se može dovesti u vezu s mogućnošću da je „repcijski strah povezan s razvojnim procesima, pa se smanjuje kako postajemo vještiji u društvenome funkcioniranju,

²³ Prosječna dob ispitanika $M = 26.42$, najmlađi ispitanik ima 18 godina, a najstariji 49 godina.

ili da se smanjuje s razvojem kognitivnih sposobnosti koji je posljedica obrazovanja“ (Wheless i sur., 1997, prema Mihaljević Djigunović 2002: 54).

Iako se općenito pretpostavlja da je strah od inog jezika najviše prisutan na početnim stupnjevima učenja, moguć je strah od jezika i kod naprednih i odraslih učenika. Kostić-Bobanović (2009) istraživala je strah od engleskog jezika kod austrijskih i hrvatskih studenata te zaključila da je strah prisutan i kod visokoobrazovanih pojedinaca koji uče strani jezik na najvišem stupnju. Rezultati istraživanja pokazali su postojanje visokog stupnja straha od stranog jezika kada je riječ o razumijevanju, odnosno nerazumijevanju slušanjem na stranom jeziku (prema Klak i Svilarić 2015). Rezultati navedenog istraživanja potvrđuju postojanje straha od jezika i kod odraslih korisnika inog jezika.

Ako promotrimo stupanj obrazovanosti ispitanika ovog istraživanja, vidimo da je uglavnom riječ o visokoobrazovanim pojedincima (N = 39) kod kojih je prisutna podjednaka niska razina straha u ovladavanju inojezičnim hrvatskim, bez obzira na stupanj jezičnih vježbi. Rezultati prve hipoteze pokazuju nam da ne postoji značajna povezanost između ukupne razine straha od hrvatskog jezika i stupnja jezičnih vježbi, iako postoji statistički značajna negativna korelacija između straha od slušanja te stupnja učenja hrvatskog jezika čime je prva hipoteza djelomično prihvaćena. Na nastavu inog jezika utječu i nastavnik, skupina u kojoj se uči, broj sati dnevno ili tjedno, duljina učenja, redovitost, postupci te metode kojima se poučava (Jelaska 2012: 31). Upravo su navedene okolnosti mogući razlog izostanka povezanosti ukupnog straha od hrvatskog jezika i stupnja jezičnih vježbi kod polaznika Croaticuma. Naime, nastava na Croaticumu karakteristična je po tome što svaka skupina ima jednog nastavnika, intenzivna je (održava se svaki dan), skupine polaznika nisu velike te je mnoštvo organiziranih izvannastavnih aktivnosti²⁴ koje polaznicima omogućavaju bolje međusobno poznavanje te mogućnost stvaranja grupnog sklada koji u konačnici može pozitivno djelovati na smanjenje straha od hrvatskog jezika.

Budući da su se mnogi polaznici tek doselili u Hrvatsku i neki od njih prvi su se put susreli s hrvatskim jezikom i njegovom fonologijom, ne iznenađuje veći strah od slušanja na hrvatskom na početnom stupnju učenja. Prethodno je naglašeno da se strah smanjuje s duljinom boravka u zemlji u kojoj se govori ciljni jezik. To nije uvijek nužno za razvoj jezika, no istraživanja „sugeriraju da taj razvoj teče brže u onim sredinama u kojima postoji veća izloženost jeziku koji se uči“ (Mihaljević Djigunović 2013: 477).

²⁴ Za više informacija o aktivnostima pogledati stranicu: <http://croaticum.ffzg.unizg.hr/?lang=hr> (5. 10. 2017.)

Druga hipoteza govori nam da je *strah od govorenja na hrvatskom jeziku veći od straha od slušanja*. S obzirom na nejednak omjer tvrdnji koje se odnose na govorenje i slušanje, kako bismo dokazali drugu hipotezu, izračunate su prosječne vrijednosti straha od govorenja i straha od slušanja. Rezultati istraživanja ne potvrđuju drugu hipotezu, naime, strah od govorenja na hrvatskom jeziku ($M = 2.3$) manji je od straha od slušanja ($M = 2.6$).

Kada je riječ o razlici u strahu od govorenja i strahu od slušanja, vidjeli smo da većina istraživanja potvrđuje najviši stupanj straha upravo u području govorenja. Međutim, rezultati Changova (2008) istraživanja straha od govorenja i straha od slušanja na engleskom jeziku pokazuju da je strah veći u području slušanja, posebno kada je riječ o situacijama ocjenjivanja, primjerice, slušni testovi (prema Serraj i Noordin 2013). U istraživanju spola kao jednog od mogućih izvora straha od stranog jezika Campbell (1999) utvrđuje da slušne aktivnosti izazivaju najveći strah kod oba spola podjednako (prema Occhipinti 2009). Hussein (2005) zaključuje da osobe koje osjećaju veći strah od jezika ujedno osjećaju veći strah od slušanja na stranom jeziku (prema Rezaabadi 2016: 147). Strah od slušanja presudan je prilikom objašnjavanja zadataka kod onih korisnika koji se susreću s težim ili nedovoljno objašnjenim zadacima (Scarella i Oxford 1992, prema Rezaabadi 2016).

Mogući razlog ovakvog rezultata za drugu hipotezu jest povezanost straha od slušanja s dobi. Rost (2014) govori o važnosti ranog ovladavanja inim jezikom. Primjerice, moguća je povezanost većeg straha od slušanja s fonologijom hrvatskog jezika kojom je mnogo teže ovladati u kasnijoj dobi. Mihaljević Djigunović otkrila je da je kod korisnika engleskog kao stranog strah od slušanja rastao s dobi. Slušanje je receptivna vještina koja zahtijeva „velik i složen intelektualni pa i emocionalni angažman slušatelja“ (Mihaljević Djigunović 2002: 92), stoga zapravo ne iznenađuje da je u ovom području veći strah kod odraslih ispitanika.

Slušanje je najčešća jezična vještina putem koje govornici jezika razumiju informacije, stoga je iznimno važna u ovladavanju inim jezikom. Pri razumijevanju slušanjem moguće su poteškoće poput smetnja tijekom slušanja, slušnih neadekvatnosti te čimbenika povezanih s govornikom, primjerice, nepoznat naglasak, nedostatak jasnoće i odgovarajuće dikcije (Arnold 2000: 779). Scarella i Oxford (1992) te Vogely (1999) naglašavaju da je moguć iznimno velik strah od jezika u kontekstu razumijevanja slušanjem. Jedan od mogućih razloga velikog straha od slušanja jest pretjerana zabrinutost zbog mogućeg nerazumijevanja ili pogrešnog shvaćanja onog što osobe slušaju (MacIntyre 1995, prema Serraj i Noordin 2013). Ostali mogući uzroci straha od slušanja na inom jeziku su: autentičnost slušnog teksta,

nerazumijevanje slušnih materijala te vanjski čimbenici poput buke (Gonen 2009, prema Serraj i Noordin 2013: 3, 4).

Treća hipoteza odnosi se na spol ispitanika i govori da je *strah od jezika veći kod polaznica nego kod polaznika Croaticuma*. Rezultati ove hipoteze govore nam da ne postoji značajna razlika između muškaraca i žena koji uče hrvatski na Croaticumu. Rezultati povezanosti spola sa strahom od jezika u prijašnjim su istraživanjima različiti. Neka istraživanja pokazuju da je strah od inog jezika veći kod žena nego kod muškaraca (Campbell i Shaw 1994, prema Puškar 2010). Također, uloga spola često ovisi o kulturnoj sredini iz koje pojedinac dolazi, odnosno o različitoj ulozi spola. Muškarci i žene kroz proces socijalizacije prolaze na drugačiji način te imaju različite društvene uloge i očekivanja (Rosario, Shinn, Mørch i Huckabee 1988, prema Kao i sur., 2017: 206). Primjerice, Mejias i suradnici (1991) istraživali su strah od komunikacije na engleskom i španjolskom jeziku kod Amerikanaca meksičkog podrijetla te su zaključili da je strah od komunikacije veći kod ispitanica nego kod ispitanika (prema Mihaljević Djigunović 2002:22).

Nadalje, neka istraživanja pokazuju da ne postoji značajna razlika između muškaraca i žena kada je riječ o strahu od slušanja na stranom jeziku (Campbel 1999; Elkhafaifi 2005; Ko 2010, sve prema Serraj i Noordin 2013). Dewaele (2013) na temelju prijašnjih rezultata istraživanja straha od jezika (Dewaele 2007b; Matsuda i Gobel 2004; Woodrow 2006) također zaključuje da spol nije bitno povezan sa strahom od stranog jezika. Iste rezultate potvrđuje Aida (1994) u svom istraživanju straha od jezika (prema Occhipinti 2009).

Četvrta hipoteza vezana je uz samoprocjenu te glasi: *polaznici koji svoju ovladanost hrvatskim jezikom samoprocjenjuju bolje, pokazuju niži stupanj straha od jezika od onih koji ju lošije samoprocjenjuju*. Samoprocjena vlastita znanja kod djece i odraslih prilično se razlikuje. Djeca „uglavnom imaju pozitivno mišljenje o svojim sposobnostima za učenje stranoga jezika“ (Mihaljević 2002: 77), što nije uvijek slučaj kod odraslih korisnika stranog jezika. Njihova procjena često je realnija i manje pozitivna. Samoprocjenu vlastita znanja i mogućnosti možemo povezati s pojmom o sebi. Mihaljević Djigunović je u istraživanju engleskog kao stranog jezika utvrdila postojanje značajne negativne korelacije između straha od jezika i pojma o sebi. Pokazalo se da je strah mnogo veći kod onih koji imaju manje pozitivan pojam o sebi (Mihaljević Djigunović 2002: 64). Također, korisnici koje karakterizira visoko samopoštovanje povećavaju svoju sposobnost snalaženja u situacijama u

kojima se pojavljuje strah od jezika (Pyzczynski i Solomon 1986, prema Onwuegbuzie i sur., 1999: 229).

Govoreći o povezanosti straha od jezika i samoprocjene ovladavanja vještinom inog jezika, treba spomenuti i Clémentov (1980) koncept jezičnog samopouzdanja (prema Karlak 2014). „Jezično se samopouzdanje u tom smislu odnosi na samoprocjenu komunikacijske jezične kompetencije i odgovarajuću nisku razinu straha od jezične uporabe“ (Karlak 2014: 31). Oni koji svoju vještinu ovladavanja ciljnim jezikom samoprocjenjuju kao nisku, pogodni su kandidati za strah od jezika (Young 1991: 427, prema Baran-Łucarz 2013: 112). To potvrđuje istraživanje u kojemu je potvrđena negativna korelacija između stupnja straha od inog jezika i samoprocjene svih jezičnih vještina ovladavanja inim jezikom (Piechurska-Kuciel 2008, prema Baran-Łucarz 2013). Također je otkrivena srednje jaka negativna korelacija između samoprocjene izgovora na ciljnom jeziku te stupnja straha od jezika i straha od slušanja (Baran-Łucarz 2011, 2013a, prema Baran-Łucarz 2013).

Sve korelacije za četvrtu hipotezu ovog istraživanja negativnog su predznaka, a statistički značajne su jedino one vezane uz ukupan rezultat straha od slušanja na hrvatskom jeziku te korelacija ukupnog rezultata straha od hrvatskog jezika i samoprocjene ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom. Iz navedenog vidimo da korelacije idu u očekivanom smjeru te da odgovaraju rezultatima prijašnjih istraživanja, odnosno, s povećanjem rezultata samoprocjena, smanjuje se rezultat straha od jezika.

Posljednja hipoteza kazuje da *govornici slavenskih jezika pokazuju niži stupanj straha od hrvatskog jezika, za razliku od govornika ostalih skupina jezika*. Navedena je hipoteza potvrđena, a jedan od mogućih razloga ovakvog rezultata je srodnost jezika. Dakle, srodnost jezika, odnosno pripadnost istoj jezičnoj skupini može pomoći, ali i odmoći u ovladavanju ciljnim jezikom (Gulešić 2003; Gulešić Machata i Jelaska 2010; Sokolić i Vidović 2012; Gulešić Machata i Machata 2013, sve prema Gulešić Machata i Machata 2014). Gramatičke kategorije, kategorijski oblici, pojedinačna pravila te zajednički leksemi značajke su koje se uglavnom podudaraju u srodnim jezicima. „Općenito se smatra da su u ovladavanju slavenskim jezicima prednosti veće od nedostataka, pa Slaveni, zaključuje se, obično brže uče druge slavenske jezike od ostalih učenika“ (Gulešić Machata i Machata 2014: 15). Navedeno može biti povezano sa strahom od hrvatskog jezika koji je znatno manji kod govornika slavenskih jezika.

Prvi jezik uvelike utječe na ovladavanje inim jezikom te često ometa njegovo usvajanje. Pripadnost različitim jezičnim skupinama može biti povezana sa strahom od jezika. Primjerice, u istraživanju ovladanosti španjolskih govornika fonologijom hrvatskog jezika, otkrivene su poteškoće u slušanju i čitanju fonema *š* i *ž*. Govornicima španjolskog, koji pripada romanskim jezicima, teško je napraviti distinkciju između ova dva fonema jer u španjolskom jeziku ne postoje njihovi ekvivalenti (Musulin 2015). Spomenute teškoće i razlike između prvog i ciljnog jezika mogući su uzrok pojavi nelagodnosti koja može dovesti do straha od jezika, posebno kod odraslih korisnika kojima je teže ovladati fonologijom inog jezika.

Pavlin (2006) naglašava motivacijski efekt uključivanja odraslih korisnika u izradu programa hrvatskog jezika. Za odrasle korisnike inojezičnog hrvatskog karakterističan je gubitak motivacije ako se učenju hrvatskog jezika pristupa na tradicionalan način, odnosno ako je cilj učenja jezik, a ne korisnik. To se posebno odnosi na korisnike koji pripadaju neslavenskim skupinama jezika (ibid). Iako se nastava na Croaticumu temelji na komunikacijskom pristupu, zbog složene strukture hrvatskog moguće je da isti nije ostvariv u svakom trenutku. S obzirom na povezanost straha od jezika s motivacijom, strah može biti veći kod neslavenskih govornika inojezičnog hrvatskog, primjerice tijekom obrađivanja određenih gramatičkih sadržaja.

6. Ograničenja i preporuke

U interpretiranju rezultata istraživanja u obzir treba uzeti određena ograničenja koja se odnose na istraživački dio rada. Prvo ograničenje tiče se uzorka. Mali je broj ispitanika istraživanja ($N = 53$), s tim da su ispitanici dodatno podijeljeni u tri skupine kako bi se istražila prva hipoteza, a na taj način smanjuje se mogućnost donošenja određenih zaključaka i uopćavanja.

Nadalje, iako je dobro uključiti heterogene skupine ispitanika u istraživanje straha od jezika, ovdje to nije slučaj zbog teškoća u postavljanju jednakih kriterija. Ispitanici se razlikuju prema mnogo varijabli – spolu, dobi, prvom jeziku, kulturnoj sredini iz koje dolaze, stupnju učenja hrvatskog jezika, poznavanju ostalih stranih jezika te razlozima učenja hrvatskog – a broj ispitanika nije dovoljno obuhvaćen. Također, u hipotezi koja povezuje spol sa strahom od jezika treba napomenuti nejednak omjer žena ($N = 39$) i muškaraca ($N = 14$) što je također moglo utjecati na rezultate.

Iduće ograničenje vezano je uz moguće nerazumijevanje upitnika. Ispitanici koji su bili na početnom stupnju učenja hrvatskog (Jezične vježbe 1) ispunjavali su upitnik na engleskom jeziku, no ne vladaju svi polaznici engleskim jezikom dobro, stoga je moguće da određena pitanja neki ispitanici nisu u potpunosti razumjeli. Ispitanici koji su bili polaznici Jezičnih vježbi 3 te 5 i 6 ispunjavali su upitnik na hrvatskom jeziku. Jezične vježbe 3 odgovaraju srednjem stupnju učenja, stoga se pretpostavlja da su ispitanici razumjeli sve tvrdnje, iako u obzir treba uzeti mogućnost da nisu dobro razumjeli sva pitanja.

U istraživanju afektivnih čimbenika u ovladavanju inim jezikom nije dovoljan samo kvantitativni pristup. Istraživači koriste i kvalitativne metode kako bi dobili bolji uvid u složeni fenomen straha od inog jezika te kako bi otkrili ispitanikove misli i osjećaje koji ne dolaze do izražaja koristeći se isključivo kvantitativnom analizom (Gregersen i Horwitz 2002; Zhang 2004, sve prema Hewitt i Stephenson 2012). Za postizanje optimalnih rezultata, preporuka je uključiti oba pristupa u istraživanje straha od jezika (usp. Santos i sur., 2017; Klak i Svilarić 2015). Također, u budućim istraživanjima straha od inojezičnog hrvatskog, trebalo bi povećati uzorak, uključiti više individualnih karakteristika korisnika, primjerice istražiti povezanost s podrijetlom i međukulturnim razlikama korisnika, te s osobinama ličnosti koje mogu biti povezane sa strahom od jezika. Zanimljivo bi bilo istražiti i povezanost straha od inojezičnog hrvatskog s izvanrazrednim hrvatskim koji obiluje mnoštvom dijalekata.

7. Zaključak

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da je strah od jezika složen fenomen na koji utječu brojne individualne karakteristike. Utvrđena je značajna povezanost straha od hrvatskog jezika s određenim varijablama. Dok se varijabla spola nije pokazala značajnom u istraživanju straha od inojezičnog hrvatskog, varijabla samoprocjene ovladanosti hrvatskim negativno korelira sa strahom od jezika. S obzirom na povezanost samoprocjene s uspjehom u ovladavanju ciljnim jezikom te rezultate prijašnjih istraživanja, takav rezultat ne iznenađuje. Očekivan je veći strah od jezika na početnom stupnju učenja hrvatskog, no rezultati dobiveni na prvom stupnju ukazuju na povezanost samo sa strahom od slušanja. U usporedbi straha od govorenja i straha od slušanja, strah od slušanja veći je među ispitanicima. Takav rezultat opravdan je zbog moguće povezanosti s dobi te nesrodnosti jezika. Govoreći o (ne)srodnosti jezika, stupanj straha od inojezičnog hrvatskog pokazao se manjim kod izvornih govornika slavenskih jezika.

Suvremena nastava inih jezika zasniva se na komunikaciji, a samim time dolazi do izraženije pojave straha od jezika. Korisnici inojezičnog hrvatskog nisu u potpunosti lišeni te pojave, a to potvrđuju i rezultati provedenog istraživanja. Pri tumačenju dobivenih rezultata straha od inojezičnog hrvatskog na umu treba imati korelacijsku prirodu istraživanja te spomenuta ograničenja. Premda se većina autora slaže da je strah od jezika situacijski fenomen, ne može se zanemariti njegova povezanost s osobinama ličnosti korisnika. Kontradiktorni rezultati brojnih istraživanja te povećan interes za proučavanje straha od inog jezika svjedoče o važnosti i složenosti ovog fenomena u ovladavanju inim jezikom.

„Strah je metaforička prepreka u učenju“ (Lightbown i Spada 2006: 37, prema Rezaabadi 2016: 154), stoga se treba usmjeriti na rano otkrivanje straha od jezika kako bi se pronašla učinkovita rješenja za smanjenje njegovog negativnog utjecaja na ovladavanje inim jezikom.

8. Literatura

1. ANIĆ, Vladimir (2007) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber d. o. o.
2. ARNOLD, Jane (2000) Seeing through Listening Comprehension Exam Anxiety. *Teachers of English to speakers of other languages*. God. XXXIV. Br. 4. Str. 777–786.
3. BAGHAEI, Purya (2013) Development and psychometric evaluation of a multidimensional scale of willingness to communicate in a foreign language. *European Journal of Psychology of Education*. God. XXVIII. Br. 3. Str. 1087–1103. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/23581538> (13. 6. 2017.)
4. BARAN-ŁUCARZ, Małgorzata (2013) Perfectionism and Language Anxiety. *Acta Universitatis Wratislaviensis*. God. LI. Br. 3501. Str. 107–120.
5. DEWAELE, Jean-Marc (2013) The Link Between Foreign Language Classroom Anxiety and Psychoticism, Extraversion, and Neuroticism Among Adult Bi- and Multilinguals. *The Modern Language Journal*. God. XCVII. Br. 3. Str. 670–684.
6. DIBATTISTA, David i GOSSE, Leanne (2006) Test Anxiety and the Immediate Feedback Assessment Technique. *The Journal of Experimental Education*. God. LXXIV. Br. 4. Str. 311–327. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/20157434> (13. 6. 2017.)
7. EKLÖF, Hanna i NYROOS, Mikaela (2013) Pupil perceptions of national tests in science: perceived importance, invested effort, and test anxiety. *European Journal of Psychology of Education*. God. XXVIII. Br. 2. Str. 497–510. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/23421906> (13. 6. 2017.)
8. FALLAH, Nasser (2016) Mindfulness, coping self-efficacy and foreign language anxiety: a mediation analysis. *Educational Psychology*. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1080/01443410.2016.1149549> (15. 5. 2017.)
9. FUSHINO, Kumiko (2010) Causal Relationships Between Communication Confidence, Beliefs About Group Work, and Willingness to Communicate in Foreign Language Group Work. *Teachers of English to Speakers of Other Languages*. God. XLIV. Br. 4. Str. 700–724. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/27896760> (13. 6. 2017.)
10. GREGERSEN, Tammy i HORWITZ, Elaine K. (2002) Language Learning and Perfectionism: Anxious and Non-Anxious Language Learners' Reactions to Their Own Oral Performance. *The Modern Language Journal*. God. LXXXVI. Br. 4. Str. 562–570. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/1192725> (13. 6. 2017.)

11. GULEŠIĆ MACHATA, Milvia i MACHATA, Martin (2014) Tako slični, a tako različiti: srodni jezici i brojevne riječi. U: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, V. HIDIS. Uredile: Novak Milić, Jasna i Bošnjak, Marija. Str. 15–16. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. Dostupno na:
https://bib.irb.hr/datoteka/750841.HIDIS_2014_Knjiga_sazetaka.pdf (15. 10. 2017.)
12. HALEY, Melinda i sur. (2015) Language Anxiety and Counseling Self-Efficacy. *Multicultural counseling and development*. God. XLIII. Str. 16 –172.
13. HEWITT, Elaine i STEPHENSON, Jean (2012) Foreign Language Anxiety and Oral Exam Performance: A Replication of Phillips's "MLJ" Study. *The Modern Language Journal*. God. XCVI. Br. 2. Str. 170–189.
Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/41684068> (13. 6. 2017.)
14. HORWITZ, Elaine K. (2010) Foreign and second language anxiety. Research Timeline. *Language teaching*. God. XLIII. Br. 2. Str. 154–167.
15. JELASKA, Zrinka (2012) Ovladavanje materinskim i inim jezikom. U: *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Uredio: Mićanović, Miroslav. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje. Str. 19–33. Dostupno na:
http://www.azoo.hr/images/izdanja/Inojezicni_ucenik_web.pdf (7. 4. 2017.)
16. JELASKA, Zrinka i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
17. KAO, Po-Chi i sur. (2017) Gender differences in strategies for coping with foreign language learning anxiety. *Social behavior and personality*. God. XLV. Br. 2. Str. 205–210.
18. KARLAK, Manueala (2014) *Odnos strategija učenja, motivacije i komunikacijske jezične kompetencije u stranom jeziku*. Doktorski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Dostupno na:
https://bib.irb.hr/datoteka/697342.MENTORuserprofilesmputnikDesktopDoktorski_rad_-_Manuela_Karlak_-_2014.pdf (25. 9. 2017.)
19. KAYAOĞLU, Mustafa Naci i SAĞLAMMEL, Hasan (2013) Students' Perceptions of Language Anxiety in Speaking Classes. *Journal of History Culture and Art Research*. God. II. Br. 2. Str. 142–160.
20. KIMURA, Harumi (2017) Foreign Language Listening Anxiety: A Self Presentational view. *International Journal of Listening*. God. XXXI. Br. 3.
Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1080/10904018.2016.1222909> (22. 9. 2017.)

21. KLAK, Hana i SVILARIĆ, Andrea (2015) „*Io no spik inglíš*“ – usporedba straha od stranoga jezika kod kroatofonih i italo fonih govornika. Zagreb. Dostupno na: http://www.unizg.hr/rektorova/upload_2015/Klak_Svilari%C4%87_rektorova_nagrada.docx (16. 5. 2017.)
22. LUFU, Dubi i sur. (2004) Test Anxiety and Its effect on the Personality of Students with Learning Disabilities. *Learning Disability Quarterly*. God. XXVII. Br. 3. Str. 176–184. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/1593667> (13. 6. 2017.)
23. MARDEŠIĆ, Sandra i PASINI, Dinka (2015) *Strah od hrvatskog kao stranog jezika*. Neobjavljeno sudjelovanje na skupu. 8. SAVJETOVANJE ZA LEKTORE HRVATSKOGA KAO INOGA JEZIKA. Zagreb, Hrvatska. 10. – 11. 7. 2015. Dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=778838> (17. 5. 2017.)
24. MEDVED KRAJNOVIĆ, Marta (2010) *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*. Zagreb: Leykam international d. o. o.
25. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena (1998) *Uloga afektivnih faktora u učenju stranoga jezika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
26. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena (2002) *Strah od stranoga jezika: kako nastaje, kako se očituje i kako ga se osloboditi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
27. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena i sur. (2004) Foreign language anxiety of Croatian EFL learners: Construction of an anxiety scale. U: *Teaching English for life. Studies to honour Prof. Elvira Petrović on the occasion of her seventieth birthday*. Uredili: Kučanda, Dubravko; Brdar, Mario; Berić, Boris. Osijek: Filozofski fakultet. Str. 115–127.
28. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena (2006) Beyond Language Anxiety. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*. God. XLIX. Str. 201–212. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/17406> (7. 4. 2017.)
29. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena i LEGAC, Vladimir (2008) Foreign Language Anxiety and Listening Comprehension of Monolingual and Bilingual EFL Learners. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*. God. LIII. Str. 32 –347.
30. MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena (2013) Interdisciplinarna istraživanja u području obrazovanja na primjeru glotodidaktike. *Sociologija i prostor*. God. LI. Br. 197 (3). Str. 471–491.
31. MUSULIN, Maša (2015) Acquisition of L2 phonology – Spanish meets Croatian. *Journal of Foreign Language Teaching and Applied Linguistics*. God. I. Br. 4. Dostupno na: <http://eprints.ibu.edu.ba/id/eprint/2960> (28. 4. 2017.)

32. OCCHIPINTI, Alessia (2009) *Foreign Language Anxiety in in-Class Speaking Activities – Two Learning Contexts in Comparison*. Dostupno na: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25584/Daxstamparexoggixultima.pdf?sequence=1> (13. 6. 2017.)
33. ONWUEGBUZIE, Anthony J. i sur. (1999) Factors associated with foreign language anxiety. *Applied Psycholinguistics*. God. XX. Br. 2. Str. 21–239.
34. PASINI, Dinka (2010) Kultura u nastavi hrvatskoga kao stranog jezika. *Croatian studies review*. God. VI. Br. 1. Str. 189–200. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/86312> (27. 4. 2017.)
35. PAVIČIĆ TAKAČ, Višnja i VARGA, Rahela (2011) Učeničko tumačenje uspjeha i neuspjeha u nastavi. *Život i škola*. God. LVII. Br. 26. Str. 39–49.
36. PAVLIN, Antun (2006) Odrasli učenici hrvatskoga jezika i komunikacijski pristup. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*. God. I. br. 1. Str. 90–97.
37. PUŠKAR, Krunoslav (2010) *A comparative study of foreign language anxiety among majors of English and German*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu.
38. REZAABADI, Omid Talebi (2016) The Relationships between Social Class, Listening Test Anxiety and Test Scores. *Advances in Language and Literary Studies*. God. VII. Br. 5. Str. 147–156.
39. ROST, Michael (2014) Listening in a Multilingual World: The Challenges of Second Language (L2) Listening. *International Journal of Listening*. God. XXVIII. Br. 3. Str. 131–148.
40. SANTOS, Alaitz i sur. (2017) Communicative anxiety in the second and third language. *International Journal of Multilingualism*. God. XIV. Br. 1. Str. 23–37. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1080/14790718.2017.1258980> (16. 5. 2017.)
41. SERRAJ, Samaneh i NOORDIN, Noreen (2013). Relationship among Iranian EFL Students' Foreign Language Anxiety, Foreign Language Listening Anxiety and Their Listening Comprehension. *English Language Teaching*. God. VI. Br. 5. Str. 1–12.
42. SINCLAIR, J. McH. (1987) Classroom discourse: Progress and prospects. *RELC Journal*. God. XVIII. Str. 1–14.
43. TRANG, Tran Thi Thu (2012) A Review of Horwitz, Horwitz and Cope's Theory of Foreign Language Anxiety and the Challenges to the Theory. *English Language Teaching*. God. V. br. 1. Str. 69–75. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v5n1p69> (28. 4. 2017.)

44. TRANG, Tran Thi Thu i sur. (2013) Foreign Language Anxiety: Understanding Its Status and Insiders' Awareness and Attitudes. *Teachers of English to Speakers of Other Languages*. God. XLVII. Br. 2. Str. 216–243. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/43267790> (16. 5. 2017.)
45. VRHOVAC, Yvonne (2001) *Govorna komunikacija i interakcija na satu stranoga jezika*. Zagreb: Naklada Ljevak.
46. ZAJEDNIČKI EUROPSKI REFERENTNI OKVIR ZA JEZIKE: učenje, poučavanje, vrednovanje (2005) Uredila: Čeliković, Vlasta. Zagreb: Školska knjiga; Grafički zavod Hrvatske.

9. Prilozi

Prilog 1: Upitnik na hrvatskom jeziku

Poštovani,
pred Vama je upitnik osmišljen u svrhu istraživanja ovladavanja hrvatskim kao inojezičnim. Upitnik je u potpunosti anoniman, a dobiveni će podaci biti upotrijebljeni isključivo za potrebe izrade diplomskog rada na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Molim Vas, iskreno odgovorite na sva pitanja.
Zahvaljujem Vam na odvojenom vremenu i pomoći.

Dob: _____

Spol: M Ž

Odakle ste? _____

Obrazovanje: a) osnovna škola b) srednja škola c) fakultet d) Ostalo: _____

Prvi jezik (J1, L1): _____

Samoprocjena ovladanosti hrvatskim jezikom: 1 (najniža) 2 3 4 5 (najviša)

Samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na hrvatskom jeziku: 1 (najniža) 2 3 4 5 (najviša)

Samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na hrvatskom jeziku: 1 (najniža) 2 3 4 5 (najviša)

Govorite li još neke strane jezike? DA NE

Koje strane jezike govorite? _____

Samoprocjena ovladanosti vještinom govorenja na stranom jeziku: 1 (najniža) 2 3 4 5 (najviša)

Samoprocjena ovladanosti vještinom slušanja na stranom jeziku: 1 (najniža) 2 3 4 5 (najviša)

Zašto učite hrvatski jezik (ljubav, preseljenje u Hrvatsku, posao, znatiželja...)?

Kod sljedećih tvrdnja zaokružite odgovor koji najbolje odgovara Vašem mišljenju

(1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – ne znam, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem).

1. Neugodno mi je govoriti hrvatski jezik u učionici jer se bojim da ću zvučati smiješno.	1	2	3	4	5
2. Strah me kad moram duže komunicirati na hrvatskom jeziku.	1	2	3	4	5
3. Ne volim sudjelovati u grupnim diskusijama na hrvatskom jeziku.	1	2	3	4	5
4. Bojim se govoriti hrvatski jezik izvan učionice jer mislim da nemam dovoljno znanja za stvarnu komunikaciju.	1	2	3	4	5

5. Zbunim se kad netko govori prebrzo hrvatski jezik.	1	2	3	4	5
6. Mislim da je učenje stranih jezika teško.	1	2	3	4	5
7. Mislim da je učenje hrvatskog jezika teško.	1	2	3	4	5
8. Nisam talentiran/a za učenje stranih jezika pa mi to dodatno otežava učenje hrvatskog jezika.	1	2	3	4	5
9. Nervozan/nervozna sam kad nisam siguran/sigurna da dobro razumijem ono što slušam na hrvatskom.	1	2	3	4	5
10. Za učenje hrvatskog jezika treba znati mnogo o hrvatskoj kulturi.	1	2	3	4	5
11. Teško mi je razumjeti izvorne govornike hrvatskog jezika izvan učionice jer govore drugačije.	1	2	3	4	5
12. Nervozan/ nervozna sam kad znam kako se nešto kaže na hrvatskom, ali to ne mogu izreći.	1	2	3	4	5
13. Mislim da je hrvatska gramatika komplicirana i zbog toga sam nesiguran/nesigurna u sebe.	1	2	3	4	5
14. Ne mogu slobodno koristiti hrvatski jezik jer me brinu moguće pogreške.	1	2	3	4	5
15. Neugodno mi je zbog svojeg izgovora riječi na hrvatskom.	1	2	3	4	5
16. Ponekad sam nesiguran/nesigurna jer je teško točno formulirati rečenicu na hrvatskom.	1	2	3	4	5
17. Neugodno mi je kada pogrešno razumijem pitanje na hrvatskom jeziku.	1	2	3	4	5
18. Teško mi je koncentrirati se kada govorim hrvatski jezik ili kada trebam razumjeti osobu s kojom razgovaram na hrvatskom.	1	2	3	4	5
19. Najteža stvar u hrvatskom za mene je razumjeti ono što slušam.	1	2	3	4	5
20. Strah me kad pomislim da moram govoriti na stranom jeziku .	1	2	3	4	5
21. Mislim da ne napredujem dovoljno u učenju hrvatskog jezika i to me brine.	1	2	3	4	5
22. Izbjegavam situacije u kojima moram govoriti na hrvatskom izvan učionice.	1	2	3	4	5
23. Ponekad puno toga u hrvatskom ne razumijem, ali ne tražim pomoć.	1	2	3	4	5

Prilog 2: Upitnik na engleskom jeziku

Respected participants,

This questionnaire is made for research about learning Croatian as a foreign language. The questionnaire is completely anonymous and the data obtained will be used exclusively for the purpose of making master thesis at the Faculty of humanities and social sciences in Zagreb. Please, answer all the questions honestly.

Thank you for your time and help.

Age: _____

Sex: M F

Where do you come from? _____

Education: a) primary school b) secondary school c) college d) master's degree, professional degree, doctor's degree

First language (L1): _____

Self-assessment of Croatian language skills: 1 (lowest) 2 3 4 5 (highest)

Self-assessment of Croatian language speaking skills: 1 (lowest) 2 3 4 5 (highest)

Self-assessment of Croatian language listening skills: 1 (lowest) 2 3 4 5 (highest)

Do you speak some other foreign languages? YES NO

Which foreign languages do you speak? _____

Self-assessment of foreign language speaking skills: 1 (lowest) 2 3 4 5 (highest)

Self-assessment of foreign language listening skills: 1 (lowest) 2 3 4 5 (highest)

The reason for learning Croatian language (love, moving to Croatia, job, curiosity...):

In the following statements, please circle the answer that best suits your opinion

(1 – strongly disagree, 2 – disagree, 3 – neutral, 4 – agree, 5 – strongly agree).

1. I'm embarrassed to speak Croatian in class because I'm afraid I will sound funny.	1	2	3	4	5
2. I'm afraid when I have to communicate in Croatian for longer time.	1	2	3	4	5
3. I don't like to participate in group discussions in Croatian.	1	2	3	4	5
4. I'm afraid to speak Croatian outside the classroom because I think I don't have enough knowledge for real communication.	1	2	3	4	5
5. I get confused when someone speaks Croatian too fast.	1	2	3	4	5

6. I think that foreign languages learning is hard.	1	2	3	4	5
7. I think that Croatian language learning is hard.	1	2	3	4	5
8. I'm not talented for foreign languages learning, so that makes it more difficult for me to learn Croatian.	1	2	3	4	5
9. I get upset when I'm not sure I understand what I'm listening to in Croatian.	1	2	3	4	5
10. In order to learn Croatian, person needs to know a lot about Croatian culture.	1	2	3	4	5
11. It is hard to understand native speakers of Croatian outside the classroom because they speak differently.	1	2	3	4	5
12. I get nervous when I know how to say something in Croatian, but I can't find the right words to say it.	1	2	3	4	5
13. I think that Croatian grammar is complicated and this makes me feel unsure of myself.	1	2	3	4	5
14. I can't use Croatian language freely because I'm worried about possible mistakes.	1	2	3	4	5
15. I feel uncomfortable because of my pronunciation of words in Croatian.	1	2	3	4	5
16. Sometimes I feel unsure because it is hard to formulate the sentence well in Croatian.	1	2	3	4	5
17. I feel uncomfortable when I misunderstand the question in Croatian.	1	2	3	4	5
18. It is hard to concentrate when I speak Croatian or when I have to understand the person I'm speaking too.	1	2	3	4	5
19. The hardest thing in Croatian is to understand what I'm listening to.	1	2	3	4	5
20. I'm afraid of the thought of speaking in any foreign language .	1	2	3	4	5
21. I think I'm not making progress in Croatian language learning and that worries me.	1	2	3	4	5
22. I avoid situations outside the classroom in which I have to speak Croatian.	1	2	3	4	5
23. Sometimes there's a lot I don't understand in Croatian, but I don't ask for help.	1	2	3	4	5